

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi
(Ulusal Hakemli Dergi)
ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü
Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Dr. Ahmet KAYASANDIK, Öğr. Gör. Mehmet BİLGEHAN

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)
Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)
Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)
Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)
Öğr. Gör. Mehmet BİLGEHAN (Erciyes Üniversitesi)
Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Ü'nden Emekli)
Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ
Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı
Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8
38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com
E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com
erciyesdergisi@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Âteşoğlu'nun Erciyes Dağı ile Söyleşi-II	
Âlim GERÇEL.....	1
<i>Ezân Çiçeği (Şiir)</i>	
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....	8
<i>İmrenme Emi (Şiir)</i>	
Hilmi (Hikmet TÜRK).....	8
<i>Barak Ağıtlarında Kadın</i>	
Yrd. Doç. Dr. Fahri DAĞI.....	9
<i>Eylül Hüznü (Şiir)</i>	
Muhsin İlyas SUBAŞI.....	14
<i>"Birname"de Tevhid (Birleme) İnanç-II</i>	
Mehmet BİLGEHAN.....	15
<i>Ne Ahir Ne Evvelim (Şiir)</i>	
Emel DEMİREZEN.....	24
<i>Türk (Şiir)</i>	
Deli Ozan (Emin DAĞISTANLI).....	24
<i>Ayşe (Peygamber Gülü) (Şiir)</i>	
Ali ALPARSLAN.....	24
<i>Miralı ve Sultansöyün Destanı-I</i>	
Dr. Ahmet KAYASANDIK	25

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayı: 10 TL
Yıllık abone bedeli: 90 TL
Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL
Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar
Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.
Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.
Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866
Vakıfbank Kocasinan Şb. IBAN: TR590001500158007286226630

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.
Oymaağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ
Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54
www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

Özet:

Ateşoğlu, ateşin te kendisidir. Sakinliği ve esprili kişiliği sahip Ateşoğlu, millî ve dinî meselelerde söz konusu olduğunda yerini volkan alevine bırakır. Hitabet ve şiir okumak amacıyla kürsüye çıktığında dinleyenleri aynı şekilde ateşten bir volkana dönüştürür. Türkçülük fikrinin suç kabul edildiği 1040'lı yıllardan başlayan Türkçülük fikrinin kaynağı Ziya Gökalp'tir. O dönemin önemli Türkçülerin de etkilenmiştir. Ziya Gökalp'in gibi millî tefekkürü ve millî ahlâkı, millî bir bakış açısıyla Türkçülüğe ilmi bir bakış açısından bakmaktadır. Öğrenciliğinde, hocalığında ve milletvekilliğinde Türkçe bir tavır sergilemiş ve Türklük düşmanlarıyla mücadele etmiş ve onların hedefi olmuştur. Cumhuriyetin 40 yılı kutlamalarında Gökalp'i "İslamlaşmak" düsturunu kutlama töreninde ayrı bir pankart ile sergilediğinden solcu çevrelerin kışkırtmasıyla yargılanmış, sürgüne gönderilmiştir. Aslında şahsında bağlı olduğu cumhuriyetin kurucu ilkeleri, Türkçülük fikri ve Ziya Gökalp yargılanmıştır. Ateşoğlu Erciyes'in varlığında kendini, Ziya Gökalp'i, Atatürk ve Türk Büyüklerini, Türklüğü ve Türk tarihini lirik bir şekilde sunmuştur. Şiirin ikinci dokuz kıtasında Türk milletinin yüceliği Erciyes imgesiyle soyut fikir ve düşünceler onun varlığında fotoğraflandırılarak bir senaryo hareketliliği ve kurgu zihinlerde sergilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Ateşoğlu, Erciyes, Ziya Gökalp, Türk, Türkçülük.

Giriş

Arif Nihat Asya "Ateşoğlu değil, ateşin ta kendisidir." veciz ifadesinde soyadıyla karakteri arasında tam anlamıyla çok doğru bir tespit yaptığını söyleyebiliriz. Günlük hayatında sessizliği, sakinliği ve esprili kişiliği ile dikkat çeken Ateşoğlu, millî ve dinî konular söz konusu olduğunda Allah görmeği nasip etmesin Erciyes'in volkan püsküren hali gibidir. Millî ve dinî bir mevzu olduğunda volkan gibi patlayan şiirler terennüm eder ve bunları fırsat yaratarak kürsülerden salonları ve meydanları titretecek şekilde heyecanla okur kendisini dinleyenlere de bu ateşli heyecanı iletirdi.

Tanıyanlar onun için, "Özellikle millî ve dinî konularda onun kadar heyecanlı, coşkun ve kitleleri yürekte etkileyen bir şair, hatip tanımadım." (İnal, 2006/27: 5) demektedirler. 1940'lı yıllarda Milliyetçi Kültür Harekâtı adıyla anılan derneklerde imkan bulduğu anda şiirlerini hamasetle okur ve o dönemin Türkçülerini kişiliği ile etkilerdi, elbette kendisi de. Türk Kültür Dernekleri, Milliyetçi Kültür Kuruluşlarının birleşerek kurduğu ve vücuda getirdiği Milliyetçi derneklerindeki kültürel faaliyetlerinde rol alır ve bu çatı altında gerek şahsî bakımından karşılıklı sohbetler, dersle ve konferanslar vasıtasıyla dönemin önemli Türkçülerinden etkilendiğini söyleyebiliriz. Prof. Remzi Oğuz Arık, Prof. Hüzeyin Namık Orkun, Dr. Şerif Kohut, Dr. Sait Bilgiç, Dr. Tahsin Tola, Dr. Fethi Tevetoğlu, İ. Hakkı Yılanlıoğlu, Prof. Hikmet Tanyu, Prof. Selahattin Ertürk, Zeki Sofuoğlu ve Prof. Faruk Karamanlıoğlu gibi devrin önemli şahsiyetlerinden etkilenmiştir ((İnal, 2006/27: 6).

Türkçülük fikrinin suç kabul edildiği 1940'lı yıllar ve sonrasında "sosyalist" perdesi ile kendilerini

kamufle etmeye çalışan sol çevrelere karşı Türkçü bir tavırla dimdik duran Mehmet Ateşoğlu'nun bu mücadelelerinde de hakkını vermemiz lazım. Ateşoğlu'nun birlikte yaşadığı kuşağın karşı karşıya kaldığı en büyük tehlikelerden biri, "sosyalist" görünümlü gerçekte "komünizm" fikrinin militanlarıydı. Bunlara "sosyalist" kamuflej gömleğini giydiren "Stalin" ve "Lenin" gibi "Komünist" rejiminin teorisyenleridir. Türkiye gibi ülkelerde bunlara "sosyalist" görünmeleri gerektiğini dayatanlar da bunlardır. Komünist görünmek hüviyetiyle sözde sosyalist parti namı altında, İşçi Partisi namı altında örgütlenip parlamentoya girmek isteyen bu çevrelerin ülkemiz için tehlikeli olduklarını tespit edenlerden biri de Ateşoğlu'dur. Ateşoğlu çoğunlukla yer-altı örgütleriyle çalışan bu çevrelerle yoğun mücadeleler etmiş, bu yüzdende onların tepkisine ve iftiralalarına maruz kalmıştır.

Sosyalist görünümlü bu "komünist" militanların hedefinde sadece parlamento yoku. Aynı zaman da her aileden bir kişiyi kendilerine çekmek için faaliyete geçtiler. Amaçları kardeşi kardeşe, babayı evlâda, akrabayı akrabaya, netice itibariyle de milleti millete kırarak Türkiye parçalamayı, bölmeyi hedefleyen bu çevreler tehlikeliydi ve onlarla mücadele edilmeliydi.

O zamanlar da bilimsel ve entelektüel görünmeye çalışan bu ateist çevreler köylerde imamı,, öğretmenle, ebe-hemşireleri köylüyle düşman etme çabasında yer yer başarı göstermişleridir. Ancak bulunduğu her yerde şiirleriyle, hitabetiyle mücadele eden Ateşoğlu'na göre en büyük tehlikenin de her türlü fikir parlamentomuzda açıkça ifade edilsin iyi niyetiydi.

Bu yönde yaptığı en önemli uyarı ve tespit günümüz parlamentosu için de tehlikedir. Ona göre sosyalizm Parlâmentoya sosyalist fikirlerin kürsüden

propaganda hürriyetini kazanırsa memleketin her tarafına bu propaganda özgürlüğü gelişmek istidadında olacaktır. Bugün bu çevreler “Kürtçü” kimlikleriyle aynı iyi niyet sayesinde kendilerine Türk Parlamentosunda propaganda hürriyeti sağladıklarından. Yurt sathına yayılan ve sınır komşularımızda tehlike yaratan bir hale bürünmüş faaliyetlerle mücadele edilmek zorunda kalınmıştır.

Ateşoğlu, cumhuriyetimiz kurucu fikirlerine ve özellikle onun lideri Mustafa Kemal Atatürk’e bağlı ve sadık bir kişi cumhuriyet alp-ereniydi. Özellikle ateist, sosyalist ve komünist çevrelere karşı millî ve dinî hassasiyet kadar millî tefekkür ve millî ahlak ve millî bir ilmî bakış açısının gerektiğine inanmıştır.

Ziya Gökalp’in Türk milleti için millî tefekkürü ve millî ahlâkı, millî bir bakış açısıyla ilmî bir şekilde ve Türkçü bir tavırla yorumladığını düşünüyordu. Kendisine Gökalp soyadını alan bu tefekkürün soyadı gibi Kök-Alp (>Yüce Alp) olduğundan onun fikirlerini iyi anlamış bir nesilden gelen Atatürk’ün Türkçülük fikrinin teorisyeni ve uygulayıcısı olduğuna inanıyordu. Ancak sıl tehlike yeni nesil Ziya Gökalp’i tanımıyor, anlamıyor ve bilmiyordu. Zaten komünist çevrelerce Ziya Gökalp ve fikri hedefti.

Ateşoğlu’na göre, millî tefekkürü millî, ahlakî, ilmî bir şekilde yorumlayan Ziya Gökalp ve eserlerini yeni nesle tekrar tanıtmak gerekiyordu. Şiir dili bunun için gerekliydi. Bu yüzden Ateşoğlu şiirleriyle Ziya Gökalp’in milli tefekkürünü ve millî, ahlakî ve ilmî yorumlama biçimi bakımından Ziya Gökalp’in şiirlerini devam ettirerek, Gökalp’in yaşam süresini uzattı ve öğrencilerine Ziya Gökalp’i ve onun üzerinde Türkçülüğü, İslâm’ı ve muasırlaşmayı her fırsatta anlattı. Bayram törenleri ona göre bunun için en uygun ortamlardı.

Ancak mücadele ettiği çevrelerin onun ayağını kaydırmak için pusuda beklediklerinden de haberdar değildi. Zaten nasıl olsun ki? Ateist, sosyalist ve komünist çevrelerin kendileri için en büyük tehlike olarak gördükleri Ateşoğlu ve onun şahsında Kayseri Lisesi’nin yaptığı faaliyetler, Ateşoğlu’nun kendisine kutsal vazife olarak gördüğü devlet göreviydi. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilelebet devam etmesi ve çağdaş, muasır medeniyetler düzeyine ulaşabilmesi için bu faaliyetler yapılmalıydı.

Ateşoğlu, Kayseri Lisesi öğrencilerin tamamını kırk bölük haline getirmiş, sembolik olarak 40 sayısının Türkler için kutsallığına vurgu yapmış Kürşat ve kırk yiğidinin ruhunun yaşadığına gönderme yapmıştı. Her

bölük Kürşat’ın bir yiğidini ve gücünü temsil ediyordu. Kendisi, elbette Ateşoğlu “Kürşat” ruhunun abidesiydi. Türklük uğruna canından, kellesinden geçmeye hazırdı. Bu uğurda ne makam ne de mevki gözünde bile değildi. Her bölüğün önünde bir Türk büyüğünün büyük resmi ve o Türk büyüğünün bez pankarta yazılmış en meşhur sözü vardı. Her bölüğün önünde Türk büyüğünün resmi ve sözü ikişer izci tarafından “Yavru (Boz)kurt” tarafından taşınmaktaydı.

Sosyalist görünümlü ateist ve komünist Rus uşaklarının bağlı olduğu Sovyet yöneticilerinin atalarının çok iyi tanıdığı ve adlarını hatırladıklarında korkudan kanlarının donduğu bu Türk büyükleri ve veciz ifadeleri ne yazık ki buradaki uşaklarının ve işbirlikçilerinin de kanını dondurmaya yetmişti.

Atatürk’ün büyük bir fotoğrafı en önde iki izci tarafından taşınıyor, hemen arkasında Atatürk ile özdeşleşen “Ne mutlu Türküm diyene!” sözünü de iki izci taşıyordu. Mehmet Emin Yurdakul’un resmi ve hemen arkasından “Ben bir Türkün dinim, cinsim Uludur. / Sinem, özüm ateş ile doludur.” Veciz bir ifade halini almış şiiri. Sonra Mehmet Akif ve “Hakk’ıdır Hür yaşamış Bayrağımın hürriyet / Hakk’ıdır Hakk’a tapan milletimin istiklâl” veciz ifadesi. Tefik Fikret’in resmi iki izcinin kollarında ve onun: “Millet yoludur, Hak yoludur tuttuğumuz yol (/ Ey Hak yaşa , ey millet yaşa var ol!” veciz ifadesi. Son örnek Büyük Türk Hakanı Oğuzhan (<Oğuz Kağan)’a kadar: Oğuz’un: “Takı Taluy Takı Müren / Kün tug bolgil / Kök kurıkan (Daha ırmak, daha deniz, güneş tuğumuz (bayrağımız) olsun, gök çadırımızın kubbesi olsun!)” iadesi ile dünya hâkimiyeti mefkûresi fikri iki yavrukurdun şahsında tazeleniyordu. Gökalp’in resmi ve üç parça halinde büyütülmüş vaziyette yine cumhuriyetimizin de kuruluş felsefesinin ruhu olan “Türk milletindeniz, İslâm Ümmetindeniz, Batı Medeniyetindeniz” sözü de izciler tarafından taşınıyordu.

Sosyalist ve bilim adamı, sözde ona gazeteci kimlikli ve Ateşoğlu’nun yanında görünüp de pusuda bekleyen hainler kendilerinde büyük bir fırsat yakaladılar. Ateşoğlu için suç duyusunda bulundular. Ateşoğlu’nun şahsında Türkçülüğü yargıladılar, Ziya Gökalp’i yargıladılar, Cumhuriyet’in kurucu felsefesini yargıladılar ve nihayet Türk’ün Başbuğu Yüce Atatürk’ü yargıladılar. Bununla yetinmediler, Ateşoğlu’nu Adana Lisesine sürgün ettiler. Aslında, Türkçülüğü, İslâm’ı, Ziya Gökalp’i Cumhuriyetimiz kuruluş felsefesini ve kucusunu onun şahsında yargıladılar ve sürgün ettiler.

Bu Kayseri’de büyük bir öfke ve tepki yarattığından

Ateşoğlu Kayserilinin kalbine yazılan sevgi ateşiyle hiç unutulmadı ve unutulmayacaktır. Sadece Kayseri'den değil bütün Türkiye'den tepki telgrafları ve mektupları yağmur gibi yağdı. Bu konu ile ilgili şiirler yazıldı, bildiriler sunuldu. Ateşoğlu da kendince kırıldığı milletine hiç sitemde bulunmadı Erciyes'in şahsında Türkçü tavrıyla ve düşüncesiyle şiir diliyle seslendi. Amacı tehlikeye karşı Türkçü tavır ve İslâmî bakış, Gökalp'çe bir tefekküre, millî, ahlakî ve ilmî Türkçü bakış açısıyla gençleri Türkiye Cumhuriyeti ve Devletine bağlı kılmaktı.

Onun Kayseri'den ayrılmasının onda yarattığı duygu yansıttığı için yine bir mektubunu sizlerle paylaştıktan sonra esas konumuz olan "Erciyes'e Selâm Olsun" şiirinin ikinci dokuz dördlüğü üzerine düşüncelerimizle devam edeceğiz.

Ateşoğlu Kayseri'deki davasındaki avukatlarından Nevzat Türk'ten Ağabeyimize -Allah rahmet eylesin- hitaben yazdığı mektubunu Kayseri'den ayrılmak onun için ne anlama geldiğini izah ettiği için sizlerle paylaşmak istiyorum:

"Muhterem ve Kıymetli Kardeşim, Ülküdaşım Nevzat Türkten,

Şu anda, dilimin ve kalemimin bana bir Kayseri Türküsünden bir kuta geliyor!

"Armut dalda, dal yerde

Bülbül ötmez, her yerde

Felek, bizi ayırdı

Her birimiz bir yerde."

İşte aziz kardeşim, böyle her birimiz bir yere dağıldık. Geride tatlı, güzel hatıralar kaldı. Şimdi ise bu türküleri nazla çalmak gönlümüze teselli ediyor.

Servet Hacıpaşaoğlu da bizim lisenin oraya bir (Kırtasiye dükkânı) açtı. Sık sık yanıma geliyor, edebî sohbetler yapıyoruz, konuşuyoruz, dertleşiyoruz. İstanbul'da samimiyetle konuştuğum tek insan Hacıpaşaoğlu, Allah razı olsun, onun çok iyiliğini gördüm. Siyasetten ayrılıp İstanbul'a geldiğim zaman, Paşaoğlu, çaresizlik, imkânsızlık içerisindeydim. 45 bin liralık bir borçla kurutulabilmişim. Perişan durumdaydım. O zaman, (Işık Mühendislik ve Mimarlık Özel Yüksek Okulunun) mütevelli heyeti reisi olan Servet Bey, elimden tuttu. Oradan öğretim üyeliği verdirdi. Maddi bakımdan biraz kendime geldim. Fakat hala borcumu ödeyemedim.

Özel yükseköğretim kurumlarının durumunda malum olan değişiklik yapıncaya, Servet Bey'in işine de, benim işime de son verildi. Şimdi ben Aksaray'daki Pertevniyal Lisesi'nde Edebiyat öğretmeniyim. Bu sene (İzmir Yüksek Öğretmen Okulu Müdürlüğü) ve arkasından (Bursa Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü) teklifini resmen ve ısrarla

teklif ettiler. Red cevabı verdim. Şimdilik Edebiyat öğretmenini bırakmayı uygun buluyorum. Yakında Türk milliyetçiliği ile ilgili makalelere başlayacağım.

Aziz kardeşim Nevzat Bey, bütün bunlara rağmen en büyük tesellimiz sağlığımız ve Milliyetçilik davasındaki sebatımızdır. Milliyetçilik bizim mayamızda onsuz yaşayamayız. Vefakâr kardeşim, Lise müdürü iken başlayan mahkemede çok hizmetiniz oldu. Sizin de çok iyiliğinizi gördüm. Fakat bu iyiliklerinize mukabele edemediğim için çok üzgünüm.

Şimdi sizden ufak bir ricam daha var: Ben milletvekili iken bir Ramazan Bayramında A.P Teşkilatına bir tebrik yazısı göndermişim. O zaman bunu Mustafa Çeven, Ulusa bildirmiş, Ulus da meşrebince savcılık ihbar telâkkî ederek, ta o zamandan dava açmıştı. Fakat devre sonuna bırakılmıştı. Kayseri Ağır Cezasında dava başladı. 7 Şubat'taki duruşmaya rapor göndererek girmedim.

Bu dâvaya, Anakara Barosu'ndan bir arkadaş avukat olarak girecek. Tekrar bu sefer de sizi, yormak istemedim. Yalnız şu ricamı yerine getirmeniz beni minnettar bırakırsınız:

1. Kayseri Ağır Cezasındaki dosyada bulunan solcu bilirkişinin adı ve raporunun bir sureti.

2. Bu dâvada savcılığın tespit ettiği (İddianamenin tarihi) ve görüş tarihi ve günü.

3. Ağır Cezaya cevapla, telgraf çekmekle beraber, yeni duruşmanın tarihi verildiği tarihi ve günü

Acele bana bildirmenizi çok rica eder, samimi hürmetlerimi sunarım. Bu iyiliği de benden esirgemeyin .

Aziz kardeşim, bütün dostlara, arkadaşlara selamlar...

Pertevniyal Lisesi Edebiyat Öğretmeni Aksaray / İSTANBUL

Mehmet Âteşoğlu"

1. "Erciyes Dağı" Orta Anadolu'nun Karakterine Etkisi:

Erciyes'in insanı cezbedici bir şekilde kendine bağlar. Erciyes Kayseri ve Orta Anadolu insanının soyadı gibidir. Bu nedenle, bütün yöremiz ve özellikle Kayseri insanını akraba kılacak özellikleri çağlar boyunca onların biyolojik, fiziki ve ruhsal bedenlerine bembeyaz karıyla yıkayarak, kana kana içirerek sindirmiştir. Yörenin ve Kayserilinin DNA'sına da kendini yazdırmıştır.

Özellikle Kayserilinin adı değişir ama soyadı asla değişmez! Erciyes, ak saçlı apalarımız, eçülerimiz, ini-yigünlerimiz eli tespihli ögem hatunlarımız ve ak saçlı Dede Korkutlarımızdır. Erciyes, çoğu zaman gelinlikler içinde süzülüp duran bir sevgilidir. Erciyes yöre insanı ve Kayserili için sonsuz bir ilham kaynağıdır.

Orta Anadolu'ya ancak son zamanlarda uluslararası kimliği ile bütün dünyaya eğitim veren üniversite-

mizin de hem adı hem de soyadı Erciyes'tir. Buradan yurdun ve dünyanın bir çok yöresine gönderilen insan gücü Erciyes gibi dik duruşuyla, bilge ve ticari kabiliyetiyle farklılığını göstermektedir.

Unutmayalım, uzun soluklu özellikle Anadolu, Türk dünyasının Uluslararası ölçekte fikir sanat dergisi olan "Erciyes Dergi"imizin de, hem adı hem de soyadı Erciyes'tir.

2. "Erciyes Dağına Selam" Şiirin 10-18. Dörtlükleri:

Kayseri'nin soyadı "Erciyes" şairimizin düşüncesinde çeşitli şekillere ve libaslara bürünerek şairin duygularını somutlaştırır. Şair onuncu dörtlükte: "Erciyes, Türk gibi yüceliğin var, / Sonsuz bir gençliğin, kocalığın var, / Bize çok ders verdin, hocalığın var, / Selâm olsun, selâm olsun." [10] "Türk" olur ve "Türk gibi yüce", "Sonsuz bir genç", "koca", "hoca" olur. Ateşoğlu bu şiirinde hikâyelerimizde gördüğümüz üçlemeyle "Erciyes Dağı" ile söyleşisine devam etmektedir. Bu bakımdan her dörtlük bir kısa kısa bir hikâye niteliğinde karşımıza çıkar. "Türk gibi yüceliği olan Erciyes'in hem sonsuz bir gençliği hem de kocalığı var. Bize çok ders veren Erciyes'in bu nedenle hocalığı da var." Birinci mısra da şair "Benzeyen, "Benzetilen, "Benzetme Edatı" ve "Benzetme Yönü" gibi bir benzetmede bulunması gereken tüm unsurları kullanır ve teşbih-i mufassal, yani tam benzetme yapar. İnsana ait özellikleri sıralayarak Erciyes "teşhis" edilir. İkinci mısra da sonsuz bir gençlik ve kocalık" ile insana ait unsurlar dağa aktararak "deyim aktarması" ve "teşhis yapılmıştır. "Genç" ve "Koca Kavramları" benzetilen unsurlardır. Benzeyen ise burada insandır. Kullanılmamıştır. Kapalı istiare yapılmıştır. Üçüncü mısra da ise sadece "ders vermek yönüyle" benzetme yönü ve "benzetilen" kullanılır. Burada bir kapalı istiare ile bize dağ teşhis edilmiştir. Şiirin vezninin burada ve diğer dörtlüklerde 6+5=11'li yani (<6/4=11)hece ölçüsü şeklinde sürdüğünü söyleyebiliriz.

"Türk gibi yüce", "Sonsuz bir gençlik", "sonsuz bir kocalık", "çok ders veren" ve "hocalık" kavramları Erciyes'e yüklenen insana ait kavramlardır. Ateşoğlu milletlerin yücesi olarak kabul ettiği Türk milletinin kendini genç yaşta fikirleri ve düşünceleri ile kendi hocalığını Erciyes'in şahsında tecelli ettirerek Türk milletinin sonsuz bir kocalığa sahip hocası olarak kendini görür. Türk milletinin gençliğine yüce Türk'ün tarihini, kimliğini anlatacak bir dede korku, aksakaldır. Kendini bu yüce vazifenin hizmetlisi olarak tayin

etmiştir. Vazifesini hem hocalığı hem de şairliği ile sürdürecektir: "Bu Dünyada ömrümüzü /Niçin böyle sürürüz hey! /Yeter artık durduğumuz / Dura dura çürürüz hey!... // Bilir Cihan Türk ırkını /, Yerde koymaz bir hakkını! / Bir gün düşmanın ufkunu, Kartal gibi bürürüz hey! // Attila'nın kılıcıyla, Bozkurtların en dinciyile, / Asırların o hıncıyla, / Devler gibi yürürüz hey!... // Boşanırız yağın gibi, / Atılırız doğan gibi, / Moskof başı küürürüz hey!... // Kaynaşıyor Türk yurtları, / Diner bir gün hep dertleri, Kurtarıcı Bozkurtları, Şahlanırken görürüz hey!... // Ateşoğlu der meydanda, / Belli olur er meydanda. / Dövüşür her meydanda // Türklük için ölüürüz hey!..."

Atsız'a göre: "Türkçülük bir ülküdür. Ülküler milletlerin manevi gıdasıdır. Ülküsüz milletlerin el talihlisi silik ve sönük kalmaya mahkûmdur. Eğer bir millet talihli de değışe onun sonucu yenilmek, ezilmek, haritadan silinmek hatta yok olmaktır. Ülküler hakikatle hayalin karışmasından doğmuş olan, düne bakarak yarını arayan, milletlere hız veren ve uğrunda ölünen büyük dileklerdir. Milletler ölebildikleri kadar yaşama hakkına maliktirler. Türkiye'de başta Atatürk olmak üzere Türklerde Türklük bilincinin dil, tarih ve kültür ekseninde millî, ahlakî ve ilmî manada derinlik kazanmasında en büyük etkiye sahip Ziya Gökalp'tir. Ziya Gökalp ısrarla Türk kültürünün köklerinin çok eskilere giden bir Asya tarihinden söz eder ve Eski Türklerin en az Batılı uluslar kadar hatta onlardan çok daha ileri bir uygarlık yarattığı tezini bir sistem dâhilinde "Türkçülüğün Esasları" nı belirlemiştir.

Ziya Gökalp, "Ergenekon" adlı şiirinde tarih tezini mısralara döker: "Biz Türk Han'ın beş oğluyuz / Türk Tanrının öz kulu yuz / Beşbin yıllık bir orduyuz / Turan yurdu durağımız // Ak ordumuz sola gitti / Üç hakanlık tesis etti / Med'i, Sümer, Akad, Hit'i Bu üç şanlı oymağımız" mısraları bunu açıkça ifade etmektedir. Ateşoğlu da "Erciyes Dağına Selam" şiirinde Gökalp'in "Ergenekon" şiirinde ortaya koyduğu bu tarih tezini savunmakta ve "Erciyes Dağını" buna şahitlik yapan yaş itibariyle koca bir dağ olarak Türklüğün hocası olarak görür.

Ateşoğlu, şiirinin on birinci dörtlüğünde: "Erciyes, kavgayı, senden öğrendik, / Dik başla durmayı, senden öğrendik, / Zulme kafa tutmayı, senden öğrendik, / Selâm olsun, selâm olsun. [11]" "Kavga etmeyi", "dik başla durmayı" ve "zulme kafa tutmayı" sözcük öbeklerini birbiriyle ilgili üç eylemi üçleme ile bize sunuyor. Ateşoğlu, "Erciyes"i kavga etmeyi, dik başla durmayı, zulme kafa tutmayı" senden öğrendik diyerek "Erciyes"i

kişileştirir ve onu Türklüğün hocası olarak değerlendirir. Aslında Türklüğün son çağının Türklük açısından bilgisi Ziya Gökalp'tir. Şiir boyunca Türklüğün hocası olarak gördüğü Ziya Gökalp ile Erciyes'i birleştirdiğini anlamak zor değil. "Şaki İbrahim'in Hikâyesi" adlı manzumesinde Kürt eşkıyalarına karşı hükümetin aciz kaldığını şöyle haykırmıştır: "Siz hepiniz ya yolda kalsanız / Vazifeye davet için yalnız / Gideceğim hükümete ben kendim. / Her ferdimiz bu fikirde olmalı / Gönüller fedailik dolmalı / Bağırmalı: Ya adalet, ya ölüm!" (Heyd, 1980: 22)" gerektiğinde her türlü fedakârlığı alacak, kavgaysa kavgaya edebilecek, gerektiğinde dik durmasını bilecek ve zulme kafa tutmayı bilecek bilinçte bir Türklük anlayışı eski Türk kodlarına dönüşü sağlayabilir.

Ateşoğlu on ikinci dörtlükte: "Erciyes, Türk gibi, başın dik durur, / Ak Şemsettin gibi, yüzün ak durur, / Ardında daim yüce Hak durur, / Selâm olsun, selâm olsun. [12]" Erciyes'i tam benzetmeyle Türk'e benzetir. Aynı şekilde Ak Şemsettin'i telmih ettiği ikinci mısra da da "Türk gibi başı dik durmak", "Ak Şemsettin gibi yüzün ak durmak", "Ardında daim yüce hak durmak" deyimleri şiirde tenasüple kullanılmış.

Türk, tarihte iz bırakmış sayılı milletlerden biridir. Hunlar, Köktürkler, Karahanlılar, Selçuklular, Temürlüler, Osmanlılar... Her biri büyük coğrafyalara hâkim olmuş, milyonları yönetmiş hanedanlar. Motun, Attila, Köl Tigin, Gazneli Mahmud, Alpaslan, Temür, Fatih, Babür... Hepsi de yiğit, hepsi de cihangir. Yüzyıllarca dünyayı idare etmişler. İstiklal Savaşı bir destan ve onun şanlı önderi bir destan kahramanı, bir kuruca ata. Türk, böyle bir tarihin, böyle kahramanların vârisidir. Böyle bir mirasa sahip olan bir milletin çocuğuna kul karşısında eğilmek, el pençe divan durmak yakışmaz. Türk isen dik duracaksın!

Türk demek Allah'tan gayri her varlık karşısında eğilmeden dik durmak demektir. Allah'tan gayri otorite karşısında gerektiğinde diklenmek demektir. Türklük asaletini Allah'a oan imanından alır. Alp-Eren ruhundan alır. Asıl adı Şeyh Mehmet Şemsettin Bin Hamza olan Ak Şemsettin baba soyu Ebubekir'e dayanan büyük bilim adamı ve sufi kişiliği ile ak elbiseler giydiğinden "akşeyh" olarak anılmıştır. "Maddetü'l-Hayat (Hayat Maddesi), Defü Metain, Risale-i Zikrullah. Risale-i Şerh-i Ahval-i Hacı Bayram-ı Veli, Nasihatname-i Akşemsettin (Akşemsettin Nasihatnamesi), Risaletü'n-Nüriye (Nur Risalesi), Hall-i Müşkilât (Güçlülerin Halli), Kitabü't Tıb (Tıp Kitabı) Makamât-ı Evliyâ (Velilerin Makamları)" gibi eserler vücuda getiren Ak-

şemsettin İstanbul'un fethi sırasında "Ebu Eyyüb el-Ensari'nin" kabrini keşfetmesi, Osmanlı ordusunun moralini yükseltmiş ve İstanbul'un manevi fatihi olmuştur.

II. Mehmed (Fatih) Akşemsettin ile İstanbul'a girerlerken şehir halkı Akşemsettin'i II. Mehmed sanmış ve ona çeşitli hediyeler sunmuşlardır. Önce bunları reddeden Akşemsettin, II. Mehmed'in "Gidiniz, çiçekleri gene ona veriniz. Sultan Mehmet benim, ama o, benim hocamdır" sözüyle hediyeleri kabul Akşemsettin'e yönlendirmiştir.

II. Mehmet gibi büyük hakanların yanın "Kam" kişilikleriyle gördüğümüz bu tür hocaların alp-eren kişilikleri ile tam bir ikinci adam profili çizdiklerini görüyoruz. Aslında Ateşoğlu Türklük ruhunun derinliklerinde Türklüğün bir hocası olarak gördüğü Erciyes Dağın'ı da Akşemsettin gibi bir hoca, bir ilim adamı olarak gördüğünü hissedebiliriz.

Ateşoğlu'na göre "Hak" Erciyes'in şahsında Türk'ün arkasında durduğu inancını yineler. Kâşgarlı Mahmud, Divan'ında Türk adını Tanrı tarafından verilmiş isim olarak değerlendirirken eserin Mukaddimesinde "Tanrı, devlet güneşini Türklerin burcunda yarattı. Feleği hem onların mülküne uyarlayıp devrettirir. Onları Türk adlandırdı, cihan mülkünün sahibi yaptı." Cihan mülkünün sahibi Türk milletinin "Hak" daime yanındadır.

Ateşoğlu on üçüncü dörtlükte: "Erciyes, görürsün nice seyranı, / Karşılar, yollarsın, sonsuz kervanı / Döndürür durursun, ulu devranı / Selâm olsun, selâm olsun. [13]" diyerek "nice seyran görmek", "nice kervan karşılamak, yollamak" ve "ulu devran döndürüp durmak" kelime gruplarını şiir dilinde devrik olarak tenasüple kullanmıştır. Burada âdete kısa bir hikâyenin film şeridi akışını izlemekteyiz. Türk millerinin bu tür yerleri seyran yeri olarak gördüğünü ve burada nice kervanların geçtiğini bize telmih etmektedir. "Ulu devranı döndürüp durmak" deyiminde geçen "devran" kelimesi "1. Dünya, 2. zaman, çağ" anlamlarında kullanılan Arapça bir kelimedir. Burada kelime hem dünya, hem zaman anlamıyla tevriyeli kullanılmıştır. Nahl suresi "Sarsılmamanız için dağları kazık olarak yarattık." 15. Ayette buyrulduğu gibi, dönen dünyanın zamanda yolculuk edişinde denge sağlayıcı bir unsur olarak yaratıldığını anlıyoruz. Dünyanın dönüp durmasını görevini üstlenen dağlardan birinin de "Erciyes Dağı" olduğunu hatırlıyoruz (telmih).

Ateşoğlu on dördüncü dörtlükte "Erciyes, bu aziz yurda temelsin / Türklüğün timsâli şanlı emelsin / Diller-

de söylenen ulu meselsin / Selâm olsun, selâm olsun. [14]” Erciyes’i “aziz yurda temel”, “Türklüğün timsâli şanlı emel” ve “dillerde söylenen ulu mesel” üçlemesiyle anlatıyor. Ateşoğlu, Erciyes’i yurdun temeli, emeli (ülküsü, amacı), dillerde söylenen meseli olarak değerlendirir. Bu mısralarda Erciyes’in varlığında kendi kişiliği ve kendi benî ile özdeşleştirdiği Ziya Gökalp’in fikirlerinin ifade edilen şiirlerde, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluş temellerini oluşturan fikirlerin kaynağını ifade edilmiştir. Yeni devlet nasıl “Batılılaşacak”, dinle-devlet, şeriat, hilafet, aile hukuku, İslâmiyet ve Çağdaş medeniyet, Türk milliyetçiliği, Türkçülük, dil politikası, Turancılık, ekalliyetler, hükümet şekli, iktisat, Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak... gibi başlıklarla ilmî açıklamalar getirilmiştir. Ziya Gökalp, Erciyes nasıl ki dünyanın kazığı olarak dünyanın temellerinden bir ise, Ziya Gökalp ve Ateşoğlu da yeni kurulan devletin temellerini. Ziya Gökalp ve Ateşoğlu genç cumhuriyetimizin dimdik duran dağlarıdır, Erciyes’idir.

Ateşoğlu, on beşinci dördlükte: “*Erciyes, gittiğin ilahî yoldur, / Varlığın, hayatın ulu okuldur, / Her çağda, Türk gibi, Allah’a kuldur, / Selâm olsun, selâm olsun.* [15]” Erciyes’e, “gittiğin ilahî yoldur”, “ varlığın, hayatın ulu okuldur” ve “her çağda, Türk gibi Allah’a kuldur” üçlemesiyle sesleniyor. “İlahî yol” ve Allah’a kul Türk” ve “varlığın hayatın ulu okulu” kelime grupları yine tenasüple kullanılmış ve Türk tarihini kısa bir şekilde senaryo gibi gözler önüne sermiştir. “Erciyes’in şahsında benzeyen olarak Türklük, Ziya Gökalp, Atatürk ve Ateşoğlu “insan” simgesi olarak istiare ile sanatlı olarak ifade edilmiştir. Türk milleti İslâmiyet’ten önce de sonra da tek Tanrı inancına sahip bir millet olarak yaşamıştır. Türk milleti, İslâmiyet’ten önce Kök-Tengri’nin (<Yüce Tanrı) tebliğ ettiği “Töre” ile Tanrı’nın adaletini dünyaya yaymaya çalışmıştır. İslâmiyet’ten sonra da “İlay-ı Kelimatullah” yani, Allah’ın adını yüceltmek, Kur’an emirlerini dünyaya tebliğ etmek için İslam dininin tevhîd (Birleme) akidesini dünyada hâkim kılmak için ilahî yolda mücadele etmiştir.

Türklük, Ziya Gökalp, Atatürk ve Ateşoğlu, Erciyes’in şahsında Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Musâsırlaşmak” düşüncesini ve aslında Yusuf Akçuraoğlu’nun “Üç Tazî Siyâset” adlı meşhur makalesinin ana fikirlerini kendi fikirleriyle millî, ahlakî ve ilmî bir üslupla sunmuşlardır. Gökalp’in ifadesiyle yeni cumhuriyetimiz: “Düşmanın ülkesi virân olacak, / Türkiye büyüyüp Turan olacak.”tır.

Türk milleti bütün tarih boyunca küçüğünden bü-

yüğüne, erinden hakanına kadar Allah’ kul olmuş ve Allah’ın dışında hiç varlığı yaratıcı güç olarak kabul etmemiş tek insan ırkıdır. Kur’an’da “Doğrusu bana kulluk etmeyi gururlarına yediremeyenler, zillete uğrayıp aşağılanarak cehenneme gireceklerdir. (60/475)” buyrulduğu şekilde bu anlamda Allah’ın zilletine uğrayıp aşağılanarak cehennem girmeyecek tek millet Türk milletidir. Ateşoğlu bu ayeti burada telmih etmiştir.

Ateşoğlu, on altıncı dördlükte: “*Erciyes, Türk gibi, çok örnek verdin / Sonsuz belâlara, göğsünü gerdin, / Her belâda, ne hikmetler gösterdin, / Selâm olsun, selâm olsun.* [16]”

Kök-Tengri’nin (<Yüce Tanrı, Allah) töresine ve Allah’ın kutsal ve son kitabı Kur’an’a bağlı olarak yaşamış bir millet olarak Türk milleti hem milletler nezdinde hem de insanlığı yaratıcısı Yüce Allah’ın nezdinde tarih içerisinde milletler âlemine ve insanlık âlemine örnek olmuş bir millettir. Elbette peygamberimizin dediği gibi, “Acemin Arap’a Arap’ın Acem’e üstünlüğü yoktur, üstünlük takva iledir.” Ancak Allah’ın emirlerini yerine getirmesi, Allah yolunda “cihat” etmesi ve haçlı seferlerine karşı bütün İslâm âlemini göğsüne kalkan yaparak koruması noktasında Türk milletine üstün gelecek bir boy, soy, ırk yoktur. Bu da Türk milletinin tarihte Allah için yaptıkları ile sabit bir gerçektir. Bunu en güzel şekilde Mustafa Kemal Atatürk ifade etmiştir: “Ne mutlu Türk’üm diyene!” Türk milleti mazlumun yanında zalimin karşısında yalın kılıç Allah’ın ordusu sıfatıyla mücadelesinde düştüğü her belada hikmetler görmesini başarmış müstesna bir millettir. «Sizin hayır bildiklerinizde şer, şer bildiklerinizde hayır vardır.. Allah bilir siz bilemezsiniz. (Bakara Sûresi / 216)» inancıyla hareket etmiş Türk milleti kendisine belâdan hikmetler çıkarmaya başaran bir millet üzerinden şair bu ayeti telmih etmiştir.

Ateşoğlu, on yedinci dördlükte: “*Erciyes, başında nice duman var, / Hiç bitmez tükenmez kaderin var, / Bağrında kükreyen nice volkan var, / Selâm olsun, selâm olsun.* [17]” Erciyes’e “başında nice duman var”, “hiç tükenmez kaderin var” ve “bağrında kükreyen nice volkan var” üçlemesiyle sesleniyor. Burada tenasüple kullanılan imgeler yine bize Erciyes’in dumanlı başının fotoğrafı ile somutlaştırılarak sunuluyor. Erciyes’in kendi varlığının özellikleri olan “başındaki duman”, bulunduğumuz coğrafyadaki tehlikelere, “bitmez, tükenmez kader” Allah yolundan sapıtanların yalın kılıç ordusu olan Türk milletinin bu coğrafyada ebedi olarak var olarak kalacağından dolayı kaderinde var olan bu gerçeklik nedeniyle varlık yokluk mücadelesine her

zaman maruz kalacağımızı ifade ediyor. Bu tehlikelere rağmen yine Erciyes'in kendi varlığının bir özelliği ile kendisine benzetilen unsur volkan ile benzeyen unsur olarak "Türk askeri" istiare edilmiştir. Allah yolunda bu çağda da ve ebedî olarak gelecek diğer çağlarda da kükreleyen volkanlar, Mehmetçik güçlü komuta kademesiyle bu coğrafyada var olacaktır. Gerektiğinde volkan gibi püskürerek, yani kendi canını Allah yolunda feda ederek ateş olup kükreyecek gerekirse kendini, bendini çiğneyip yeniden enginlere sığmayıp taşacaktır.

Ateşoğlu, on sekizinci dördlükte: "*Erciyes, suların öyle çağlar mı? / Sonsuz bir hasretle, öyle ağlar mı? / Türk'ün bahtı gibi, kaderin mi var? / Selâm olsun, selâm olsun.* [18]" Ateşoğlu Erciyes'e "suların öyle çağlar mı?", Sonsuz bir hasretle, öyle ağlar mı?" ve "Türk'ün bahtı gibi kaderin var mı?" üçlemesi ile seslenir. Erciyes'in şahsında Türklük "su" imgesi var oluş kaynaklarından biri olarak insanoğlunun hayatını doğrudan ilgilendiren bir unsurdur. Su; mitoloji, hikâye, destan, dini eserlerde kutsal anlamlarda kullanılmıştır. "Su kökeninde şereflendirildiği eski ayrıcalığı sayesinde, bu amaçla Tanrıya yakarılması halinde kutsama özelliğine sahip kılınmıştır" (Eliade, 1992: 184).

Suyun kutsal olarak algılanmasının arka planında makro ve mikro-kozmosun su ile başlayıp, yine su ile sona ermesi yatmaktadır." (Türkan, 2012: 135). Ak-Ana, Ülgen'e yaratma ilhamı verirken yeryüzü sular ile kaplıdır. Su, Kur'an-ı Kerim'de (Hûd Sûresi /7, Enbiyâ Sûresi /30) kâinatın özü, cevheri olarak yer alır. Sular gibi çağlayacak olan Türklüktür, yeni kurulan Türk cumhuriyetidir. Şahlanıp bir Turan ülkesi olacaktır. Ateşoğlu buna sonsuz bir hasret duyarak Erciyes'in şahsında ve çizdiği tabiat manzarasında olduğu gibi bu istikbali göremeyeceği endişesi ile ağlamaktadır. Erciyes'in bahtı ve kaderi ile ilgili karamsar bir duydu hali içindedir ve Erciyes'inde şahsında kendi yaşadıklarına "baht" ve "kader" anlayışı ile yaklaştığını dile getiriyor. Bu yaşanmışlıkların bir gün içinde barındırdığı güzel şeylere gebe olduğu ümidiyle ulaşacağı hikmetlere karşı içinde bulunduğu andan sabırsızca bir karamsarlık taşıdığını anlıyoruz.

"Su" imgesi Ateşoğlu'nun ve Erciyes'in iç âlemine bir işaret. Erciyes'in suyu dağın içinden çağlamaktadır. Ateşoğlu'nun da hisleri ve duyguları Erciyes'in çağlayan suları gibi çağlamaktadır. Dış âlem nasıl ki mekânda uzamaktadır. Şairin iç âlemi yani ruhunu geliştirmiş ve olgunlaştırmıştır. Adeta Türk gibi Ateşoğlu da "olgunluk çağında"dır. Fikirleriyle düşünceleriyle, şiir-

leriyle ve hitabetiyle genç Türkiye'nin çağlayan fikir ve düşünce kaynağıdır.

Sonuç

Şair, bu bölümdeki dördlüklerde Erciyes'i, onuncu dördlükte: "Türk gibi yüce", "sonsuz bir genç", "kocalığı geçmeyen", "hoca" imgeler kişiselleştirerek kendisini, kendi şahsında Ziya Gökalp'in Türklüğün hem genç hem koca hocası olduğunu vurgular. On birinci dördlükte: "kavga etmek", "dik başla durmak" ve "zulme kafa tutmak" deyimleriyle Türklük ve Türklük adına her şeyi göze alabileceğini ortaya koyar. , On ikinci dördlükte: "Türk gibi başı dik durmak", "Ak Şemsettin gibi yüzün ak durmak", "Ardında daim yüze hak durmak" deyimleriyle kendisini Erciyes gibi milli ve dini konularda dik ve mücadeleci bir kişiliğe sahip olduğunu anlatmaya çalışır. On üçüncü dördlükte: "nice seyran görmek", "nice kervan karşılamak, yollamak" ve "ulu devran döndürüp durmak" sözcük öbekleriyle dönen Dünya'nın zamanda yolculuk edişinde denge sağlayıcı bir unsur olarak yaratıldığını, Dünya'nın dönüp durmasını görevini üstlenen dağlardan birinin de "Erciyes Dağı" olduğunu hatırlıyor (telmihi). Ateşoğlu on dördüncü dördlükte, "aziz yurda temel", "Türklüğün timsâli şanlı emel" ve "dillerde söylenen ulu mesel" üçlemesiyle: Erciyes nasıl ki dünyanın kazığı olarak dünyanın temellerinden bir ise, Ziya Gökalp ve Ateşoğlu genç cumhuriyetimizin dimdik duran dağlarıdır, Erciyes'idir, ifadesini vurguluyor. On beşinci dördlükte, "gittiğin ilahî yoldur", " varlığın, hayatın ulu okuldur" ve "her çağda, Türk gibi Allah'a kuldur" üçlemesi ile: Türk milletinin İslâmiyet'ten önce de sonra da tek Tanrı inancına sahip Tanrı'nın adaletini dünyaya yaymaya çalışmıştır. İslâmiyet'ten sonra da ise Allah'ın bir kulu olduğu bilinciyle, "İlay-ı Kelimatullah" yani, Allah'ın adını yüceltmek, Kur'an emirlerini dünyaya tebliğ etmek için İslam dininin tevhid (Birleme) akidesini dünyada hâkim kılmak için ilahî yolda mücadele etmiştir.

On altıncı dördlükte, "Türk gibi, çok örnek verdin", "sonsuz belâlara, göğsünü gerdin", "her belâda, ne hikmetler gösterdin" üçlemesi ile: Dünya'ya örnek olan bir millet olarak Türk milleti Allah yolunda mücadele etmiş, mazlumun yanında, zalimin karşısında durmuştur. Bü yüzden millet olarak büyük felaketler ve belalar yaşamıştır, ancak kendisine belâdan hikmetler çıkarmaya da başarmıştır. On yedinci dördlükte, "başında nice duman var", "hiç tükenmez kaderin var" ve "bağrında kükreleyen nice volkan var" üçlemesi ile bulunduğumuz coğrafyanın kaderini zorluğundan

bahsederek “Türk askeri” istiare edilmiş ve Mehmetçik kendi canını Allah yolunda feda ederek ateş olup kükreyecek gerekirse kendini, bendini çiğneyip yeniden enginlere sığmayıp taşacaktır.

On sekizinci dörtlükte, “suların öyle çağlar mı?”, Sonsuz bir hasretle, öyle ağlar mı?” ve “ Türk’ün bahtı gibi kaderin var mı?” üçlemesindeki “su” imgesi Ateşoğlu’nun iç âlemine bir işarettir. Ateşoğlu’nun da hisleri ve duyguları Erciyes’in çağlayan suları gibi çağlamaktadır. Şairin iç âlemi yani ruhunu geliştirmiş ve olgunlaştırmıştır. Adeta Türk gibi Ateşoğlu da “olgunluk çağında”dır. Fikirleriyle düşünceleriyle, şiirleriyle ve hitabetiyle genç Türkiye’nin çağlayan fikir ve düşünce kaynağıdır.

KAYNAKLAR

- Argunşah, Mustafa, (2006), Dil Yarısı, Türk Ocakları Kayseri Şubesi Yay.,
Aslıyüce, Erdoğan, (2006), “Müthiş Türk”, Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Barut, Muharrem, (1976), Selâm Kayseriliye, Uğur Matbaası, Eskişehir.
Bayat, Fuzuli, (2006), “Türk Mitolojisinde Dağ Kültü”, folklor/edebiyat, C.12, S.46, Ankara
Bolak, Hasan Sami, (2006), “Üstadım Mehmet Ateşoğlu”, Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Çayırdağ, Mehmet, (2006), “Bir Asırlık Ülkü Mücahidi-Dava Adamı Mehmet Ateşoğlu”, Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Eliade, Mircea (1992). İmgeler ve Simgeler. Ankara.
Gerçel, Âlim, (1995), Kayseri Şairler Antolojisi 1, Bizim Gençlik Yayınları, Kayseri.
Heyd, Uriel, (1980), Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri, (Çev. Cemil Meriç), Sebil Yay., İstanbul.
İnal, Ayhan, (2006), “Üstadım Mehmet Ateşoğlu”, Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Kalafat, Yaşar, (2010), Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Berikan Yayınevi, Ankara.
Kaplan, Ahmet, (2000), Erciyes’in Eteğinden Geçenler, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri.
Kumsuz, Nurkal, (2006), “Kayseri’nin Sembol İsimlerinden ve Efsane Öğretmenlerinden Mehmet Ateşoğlu ile Sohbet”, Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Ögel, Bahattin, (1995), Türk Mitolojisi. Cilt:2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
Özmel, İsmail, (2006), “Üstadım Mehmet Ateşoğlu”, Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Sefercioğlu, Necmeddin, (2006), “Mehmet Ateşoğlu”, Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Tanyu, Hikmet, (1974), Türklerde Dağla İlgili İnançlar, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirilen, 8-14 Ekim 1973, Başbakanlık Basımevi, Ankara, s.414.
Turan, Osman (1980), Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, C.1 İstanbul. 1980,
Türkan, Kadriye (2012). Türk Dünyası Masallarında Su Kültü, Millî Folklor, Yıl 24, Sayı 93.
Yavrucuk, Sami, (2006), “Ömür Boyu Dostluğun Öyküsü”, Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.

EZÂN ÇİÇEĞİ

Bu çocuk da hangisi;
-Bak, mescitten geliyor-
Gönlüne dolmuş
Yaratan sevgisi.

Dostu sevgi böceği
-Masal yurdundan gelir-
Gümüş suyuna
Değmiş bir beceği.

Çocuk, ezân çiçeği
-Gönlüne şebnem düşer-
Has bahçelerin
Nûrlu kelebeği.

Ezân okutmuş anne
-Küçükken kulağına-
Şefkat beslemiş
Ezân çiçeğine.

Bu günler olur masal
-Hayâta atılırsın-
Yıllar geçse de
Ezân çiçeği kal!

Önder Çağırın

İMRENME EMİ

Kendi toprağında çiçeğin varsa
Elin bahçesinde güle imrenme-
Gönül fidesine kuş konmuyorsa
Komşudan öten bübüle imrenme

İnsan da âsalet soy da olmalı!
Yakışıklılık fizikte, boyda olmalı
Güzellik kalbinde, huyda olmalı
Makyajla süslenmiş yüze imrenme

Hayat kaynağını işinde ara
Acıyı tatlıyı aşında ara
Şefkâti sevgiyi eşinde ara
Sahte tebensüme, söze inanma

HİLMİ (Hikmet TÜRK)

Özet

Bugün yoğun olarak Gaziantep'in Nizip, Karkamış, Oğuzeli, ilçeleri ile Kilis ve Suriye'nin Kuzeyinde yaşayan Barak Türkleri, Oğuzların Bayat boyuna mensupturlar (Sümer 1958: 212). Adı geçen bölgeler günümüzde "Baraklı", "Barak Ovası", "Barak İli" "Barak Eli" gibi adlarla anılmaktadır. Barak Türklerinin 15. yüzyılda Türkistan'dan başlayan ve Horasan, Yozgat, Sivas, Rakka gibi çok geniş bir coğrafyayı içine alan göç maceraları, 19. yüzyılda Barak İli'ne (Gaziantep'in Nizip, Karkamış, Oğuzeli, ilçeleri ile Kilis ve Suriye'nin Kuzeyi) iskân edilmeleriyle son bulmuştur. Ancak yüzyıllar süren ve çok geniş bir coğrafyada çetin ve zor geçen bu göç serüveni ile yeni yerleştikleri bölgelerde yaşayan aşiretlerle girilen mücadeleler Barak Türklerine çok acılar yaşatmıştır. Yaşanan sıkıntılar, Barak ozanlarının dillerinde ve sazlarında ifade bulmuştur. "Barak Havası" olarak bilinen Barak Türküleri, uzun hava formatında olup, konuları ölüm ve ayrılıktır. Aslında Barak Türküleri ağıttan başka bir şey değildir.

Anahtar Kelimeler: Barak, Kadın, Ağıt

Ağıtlar hem sözlü edebiyatımızda hem Türk milletinin sosyal yaşamında önemli bir yere sahiptir. Sevdiklerinden zamansız olarak ayrılan insanlar ağıtlar söyleyerek acılarını çevresindekilerle paylaşır, yüreklerinin yangınlarına su serpmeye çalışırlar. Ağıtlar büyük ölçü de sevilip sayılan insanlar için söylenmekle birlikte öleni eleştirmek için söylenenler de vardır. Ancak toplumumuzdaki "Ölenden şeytan bile dilini kesmiş." darb-ı meseli gereğince bunlar sayıca pek fazla değildir.

Doğan Kaya ağıtları "Başta ölüm olmak üzere ayrılığın yahut üzüntünün doğurduğu ıstırap sebebiyle ortaya konulan lirik ürünler." olarak nitelendirir (Kaya 2004: 258). Ayrıca Kaya ağıtlar hakkında şunları söyler: "İnsanlar en çok da ölüm sebebiyle sevdiklerinden ayrılmak zorunda kalmışlar ve duydukları hüznü ölüm şiirleri olarak sayılan ağıtlarda dile getirmişlerdir." (Kaya 258: 2004).

Ağıt için Mustafa Nihat Özön: "Divan Edebiyatında mersiye denilen konuda yazılan manzumelerin halk edebiyatındaki adıdır". (Özön 1954: 162).

Şükrü Elçin ise tanımı şu şekilde yapar: "İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığı kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türküler." (Elçin 1986: 290).

Türkçe Sözlükte ağıt, "Ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını veya büyük felaketlerin acılı etkilerini dile getiren söz veya okunan ezgi, yazılan yazı, sağı, mersiye" şeklinde tanımlanmıştır.

Aşıklar, devlet adamları, ünlü kişiler, toplum tarafından sevilen kişilerin ölümü üzerine ağıt yakmışlardır: Bağdat kuşatmasında şehit edilen Genç Osman üzerine Kayıkçı Kul Mustafa'nın türküsü, III. Murad devri Osmanlı-İran savaşları sırasında

Tebriz'de hayatını kaybeden Özdemiroğlu Osman Paşa için Köroğlu'nun söylediği şiir, Sultan Aziz'in ölümü üzerine zamanın halk ozanlarından Şemsî'nin söylediği ağıt ve aşıkların Atatürk'ün ölümüne söyledikleri ağıtlar (Esen 1997: 44) bunlardan bazılarıdır.

Barak Türkleri, sözlü geleneklerinde adeta tarihlerini barındırmaktadırlar. Barak ozanlarının söyledikleri türkülerde, adı her ne kadar türküler olsa da, acı, ölüm, ayrılık gibi hüznün duyguları hâkimdir. Bunun sebebi 15. yy 'da Orta Asya'dan başlayan göç sürecidir. Her göç, hem vatan hasreti hem de gidilen yerdeki boy ve kavimlerle mücadele demektir. Göç sırasında çekilen soğuk, açlık, susuzluk gibi sıkıntılar ise bu mücadelenin sadece tuzu biberi gibidir.

"Barak Türkmenleri 15. yy' da Orta Asya' dan dan Horasan'a gelerek bir süre burada yaşamışlardır." (Gaziantep Valiliği Kültür Yayınları 2002: 15).

Horasan bölgesinde 16. yy'ın sonlarına doğru baş gösteren kuraklık ve siyasi karışıklıklar sebebiyle Barak Türkleri tekrar göç etmek zorunda kalırlar. Feriz Bey liderliğinde seksen dört bin çadırla mezarlarını ve unutulmaz hatıralarını geride bırakarak Anadolu'ya göç ederler. Öncelikle Yozgat ve Sivas civarında iskân edilen Barak boyları göçebe yaşamı terk edemedikleri ve hayvan sürülerinin halkın ekili arazilerine zarar vermesi dolayısıyla Osmanlı Devleti tarafından bir ceza olarak Gaziantep ve Halep arasındaki bölgeye iskân edilirler. Göç tekrar başlamış Baraklar, Doğu Anadolu'nun sert tabiat şartlarını sineye çekerek at sırtında dağlar aşmışlardır. 16. yy'ın sonlarında bugünkü Suriye'nin Rakka taraflarında Osmanlı Devlet otoritesi sarsılmış bir vaziyetteydi. Buradaki yerli Arap aşiretleri yönetimi bir hayli uğraştırıyordu. Bir taşla iki kuş vurmaya hesap eden Osmanlı Devleti 21 Ocak 1691 tarihli ferman ile başta Barak Türkmenleri olmak üzere göçebe unsurları Urfa-Rakka arasına kaydırma kararı almıştır (Gaziantep Valiliği Kültür Yayınları 2002: 24).

Feriz Bey'in önderliğinde Horasan'dan başlayan göç, yine onun önderliğinde bu sefer suyu az, kavurucu sıcaklıkların yaşandığı bölgelere Urfa, Rakka, Gaziantep, Nizip, Culp civarında gerçekleşmiştir. Feriz Bey'in yanından hiç eksik etmediği halk ozanı Dedeoğlu göç türküleri söylemiştir. (Gaziantep Valiliği 2002: 15-16).

Kendilerine Urfa-Rakka arasında Culp denilen yer, Akçakale' nin hemen güneyinde Ayn-ı Aruz gölü etrafı tahsis edilmiştir.

Buradaki mücadeleleri hem Arap aşiretleri, hem de Osmanlı kuvvetleri ile olmuştur. Her ne kadar adı türkü olsa da Barak sözlü geleneğinin büyük bir bölümü ağıtlardan oluşmaktadır. Çünkü sözü edilen mücadelelerin her biri onlarca kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Bu ölümler de gerek anne gerek eş gerekse kardeş olarak Barak kadını etkilemiştir. Hatta bazı ağıtlar Barak kadınlarının ölümü üzerine söylenmiştir. Biz bu bildirimizde kadınların söyledikleri ağıtlar, kadınların ölümü üzerine söylenen ağıtlara yer vereceğiz.

XVII. yy sonlarında bugün buldukları coğrafyaya yerleşmeye başlayan Baraklar, sahip oldukları sözlü kültür sayesinde gelenek ve göreneklerini korumuşlardır. Ozanların dilinden dökülen her dörtlük, aynı zamanda tarihî olayların da aydınlatıcısı olmuştur. Horasan'dan Anadolu'ya iskân dâhil olmak üzere yaşanan hemen her olayı, Barak ozanlarının şiirlerinde görmek mümkündür (Yıldırım 2001: 119)

A- Kadınların Söylediği Ağıtlar:

İlbeyli Türkmenlerinden Ali adında bir genç zaruret sebebiyle yedi yıl nişanlı kalmış, evlenememiştir. Bu uzun bekleyişten sonra evlenirler. Ancak gerdek gecesi damat ölür. Gelin tarafından Ali üzerine şu ağıt söylenir (Özbaş 1936: 73).

*Sabah oldu kalkmaz mısın
Dört yanına bakmaz mısın
Hiç Allah 'tan korkmaz mısın
Uyan Alim sabah oldu
Tarlada arı peteği
Parlar kutnunun eteği
Daha Ali'nin yatağı
Uyan Alim sabah oldu
Yük dibine berk ettim
Yeşil perde yüzün örttüm
Uyarmaya hacap ettim
Uyan Alim sabah oldu
Seni görür emiklerim
Zaya gitti emeklerim*

*Karabük Üniversitesi fahridagi@gmail.com

*Yedi yıl yolun beklediğim
Uyan Alim sabah oldu* (Özbaş 1939: 73-74).

*Tarlada yeşil kavak
Alim gelir uvak uvak
Elim kına yüzüm duvak
Uyan Alim sabah oldu
Alimin bindiği atlar
Alim aslan gibi yatar
Anan duyar baban çatlar
Uyan alim sabah oldu
Alimin bindiği katır
Feleğin elinde satır
Uyan Alim işin bitir
Uyan Alim sabah oldu* (Özbaş 1939).
Amik Ovasında

Deveci Yusuf adında bir genç Kırıkhan yakınlarından bir kızla nişanlanır. Yusuf bir iş üzerine develeri ile iskeleye gider. Evde de düğün hazırlıkları başlamış, bayrak dikilmiştir. Yusuf yolda gelirken Kırıkhan'da ne yazık ki ölür. Cenazesini kız evine getirirler. Bu sırada annesi oğlu üzerine şu ağıtı söyler. (Özbaş 1939: 74).

*İskeleden gelir deve
Çanlarını döve döve
Mevlâdan izin olursa
Yusuf kalk gidelim eve
Hatladı geçti eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Yusuf evin yakışığı
Ellemeyin bugün yatsın
Sırmalı işlik düşünde
Nazarım kaldı kaşında
Yusufun on beş yaşında
Ellemeyin bugün yatsın
Anası söyler bu sözü
Yüreğime koydun közü
Ayağı kudümsüz kıızı
Ellemeyin bu gün yatsın* (Özbaş 1939: 74).

Rışvanlıların bir kolu Çukurova'ya inerken, Barak Türkmen atlıları bunları takip ederek orada bulunan yerli halkın bazı mallarını talan edip çekilirler. Yerli halk ve Rışvan Valisi Dalbadan Paşa, Türkmen aşiretlerini buradan sürmek üzere yola çıkar. Hükümet kuvvetleri ile Barak Türkleri arasında meydana gelen çarpışmada ölen Cerit Bekir'in karısı Sittihan şu ağıtı söyler (Gaziantep Valiliği 57).

*Rakka çöllerinden gelen gaziler
Rakka'nın da gonca gülü soldu mu?
Yeniden bir haber duydum oradan*

Cerit Bekir öldü derler öldü mü?
Cerit Bekir öldü ise kırıldı kilit
Yolumuza çöktü bir kara bulut
Kürdülü Kerim'le Bayındır Halit
Kolu bağlı cellatlara vardı mı?
Bayındır öldü ise Kürdülü noldu?
Aktı çeşmim yaşı ummana doldu
İkindin namazı göç geri döndü
Acep evler eski yurda kondu mu?
Sabah namazında yüklendi göçler
Al kana buyandı kınalı koçlar
Kürdülü'nün eğlediği savaşlar
Dalkılıçla düşmanlara daldı mı?

Sittihan dünyada bulmadı vefa
Hükümümüz geçerci şol Kaf'tan Kaf'a
At oynatıp alaylara daldı mı?

Barak beylerinden Kara Kasım Ağa Rakka yakınla-
rında ikamet etmiştir. Bu aşiret içerisinde bazı kişiler
Birecik-Urfa arasını bağlayıp Hükümetin postasını so-
yarlar. Bunlardan Koç Bediroğlu'nu Birecik Müsellimi
Birecik'te öldürtür. Haberi alan Barak Türkmenleri
Birecik'i basar ve Kör Musellim'i yakalayıp kale kapısı-
na asarlar. Çatışma sırasında akınları ile Arap aşiretleri-
ni yıldırılmış olan Delferoğlu Abuseyf ölür ve karısı Bor-
na Hatun şu ağıtı söyler (Gaziantep Valiliği 2002: 66).

Kır atın üstünde sanırsın vezir
Ne yana dönerse zorbası hazır
Araplar çağırışır, yetişsin Hızır
Çöllerin aslanı nerde Abuseyf?
Mızrağı silkince ırganır beli
Darbını çekmezdi Tay'la Mevali
Açıldı Aneze Cubur'un yolu
Çöllerin aslanı nerde Abuseyf?

Kır atın üstünde tosun boyunlu
Döğüşe girince aslan oyunlu
Sırma cepkenli, kantar giyimli
Çöllerin aslanı nerde Abuseyf?

Abuseyf zorbadır adamlar hası
Gül yüzlü gelinler, çeksinler yası
Halil'le Murat'ın aslan babası

Çöllerin aslanı nerde Abuseyf? (Gaziantep Va-
liliği 2002: 66).

Bundan seksen yıl önce Gaziantep'in sınır köylerin-
den Ofo adında yakışıklı çok yiğit biri yaşarmış. Aşe
adında bir karısı varmış. Ofo köyde meydana gelen bir
kavgada adam öldürür ve kanundan kaçarak eşkiya
durumuna düşer. Bir süre kaçak hayatı yaşayan Ofo bu
süre içerisinde misafir olduğu bir evin kızı olan Iraz'ı
sever, onunla da evlenir. Bir süre sonra jandarmalar

tarafından öldürülür. Ölümü üzerine iki hanımından
biri olan Iraz kocası için şu ağıtı yakmıştır (Korkmaz
2008:150).

Ofo'nun davarı akli karalı
Ofo şehit olmuş Mehmet yaralı
Iraz'ın da zati babtio karalı
Neneyle, neneyle Iraz neneyle
Çıkıp üçe dağa bana el eyle
Aşe kutnu giyer Iraz alaca
Kırın martinimi edin salaca
Ofo'nun mezarın kazın derince
Neneyle, neneyle Iraz neneyle
Çık dağın başına bana el eyle
Ofo'nun yurduna çadır kuralım
Mavzeri fişeği döse vuralım
Sen Ofo'sun seni nerede bulalım
Neneyle, neneyle Iraz neneyle
Çıkıp üçe dağa bana el eyle
Gene sulandı mı ufacak özler
Gene mendillendi o ala gözler
Gelin helal eylen gelinler kızlar
Neneyle, neneyle Iraz neneyle
Çık dağın başına bana el eyle
Ofo'nun davarı gelir üceden
Yareni yoldaşı gelir geceden
Kadir mevlam kurtar bizi niceden
Neneyle, neneyle Iraz neneyle
Çıkıp üçe dağa bana el eyle
Noldu Ofo noldu sana da noldu
Yemenimiz içi al kanla doldu
Bizim feleğeğe kıran mı girdi
Neneyle, neneyle Iraz neneyle
Çıkıp dağın başına bana el eyle

B- KADINLAR ÜZERİNE SÖYLENEN AĞITLAR

Barak Türkmenlerinde kadınlar üzerine söylenen
ağıtları konularına göre dört başlık altında inceledik.

1. Gurbete Giden Kadınlar Üzerine Söylenen Ağıtlar

Barak Türkleri arasında en ünlü kadın ağıtları Ezo
Gelin üzerine söylenenlerdir. Asıl adı Zöhre Bozgeyik
olan Ezo Gelin 1325(1909)'da Gaziantep'in Oğuzeli
ilçesine bağlı Uruş köyünde doğmuştur. Bozgeyik-
li aşiretinden olan Ezo, Emir Dede'nin kızıdır. Ezo
büyür; namusu, güzelliği, kibarlığı ve asaleti dilden dile
dolaşan bir genç kız olur. Hem kendi akrabaları hem
de çevre köylerden gelen dünürçüler tarafından Emir
Dede'nin kapısı aşındırılır.

Birçok zengin, ağa ve çevrenin saygıdeğer kişileri
onu istemeye gelirler ve eli boş geri dönerler. Sonun-

da Ezo'nun Türkmenlerin Karaşlılı aşiretine mensup Hanifi Açıkgöz ile değişik usullü evlenmelerine karar verilir. İki yıl mutlu bir evlilik sürdüren Ezo ile Hanifi Açıkgöz ikinci harmanın sonu olmadan ayrılırlar. Ezo küserek baba evine geri döner. Değişik usul ile evlendiklerinden Hanifi'nin halası Hazik de baba evine geri döner. Altı yıl dul kalan Ezo çevresindekilerin de telkiniyle Suriye'de yaşayan teyzesi oğlu Memey (Mehmet) ile evlenir. Ancak Ezo Türkiye'den ayrılmak istemez. Adımları ileri gitse de gönüllü Türkiye'de kalır. Bir akşam karanlığında birkaç akraba erkek ve kadın ile Suriye sınırını geçerler. İlk kocası Hanifi bu durumu bir türlü hazmedemez. İşi gücü bırakır, ikinci eşini ve çocuklarını unuttur. Sazını alıp Suriye'ye bakan tepeye çıkıp çalar, söyler (Korkmaz 2008: 159).

Ezo ikinci kocası Memey ile yokluk içinde bir hayat sürer. Ancak bu durumdan ailesine hiç bahsetmez. Üvey oğlu Abdo ile Ezo ve kocası Memey tek oda bir evde çile dolu bir hayat geçirirken aileye yeni üyeler katılır. Ancak Ezo Memey'den olan altı kızından beş tanesini kara toprağa verir. Sadece büyük kızı Celile hayatta kalır. Amcası oğlu ile evli olan Celile anasının dert ortağıdır. Hem evlat acısı hem de vatandan ayrı yaşamının verdiği acı ile Ezo vereme yakalanır ve 43 yaşında hayata gözlerini kapatır. Ölmeden önce kocası Memey'e vasiyet olarak şunları söyler: "Mezarımı yaptır, mezar taşımada şunları yazdır: 'Bahtı kara Ezo Gelin burada yatıyor. Türkiye'ye doyamadan gurbet ellerinde veremden öldü.'" Vasiyeti üzerine Bozhöyük'ün Türkiye'ye bakan yamacına gömülür.

Ezo Gelin üzerine söylenen ağıtlardan bazıları şunlardır:

*Ezo Gelin benim olsan seni vermem feleğe
Güzel başın için salma beni dileğe
Anası huridir de kendi benzer meleğe
Nen eyle de ah bahtı kararn neneyle, neneyle
Çık Suriye dağına bizim ele el eyle
Gel bahtı karam gel, sıladan ayrı yazılım gel
Ezogelin çık Suriye dağlarının başına
Güneş vurmuş da kemerimin kaşına
Bizi knayanın bu ayrılık gelsin başına
Neneyle de Ezogelin neneyle
Çık Suriye dağlarının başına bizim ele el eyle
Gel bahtı karam gel, sıladan ayrı yazılım gel
(...)
Irmak kenarına yağmaz mı dolu
Eşinden ayrılan olmaz mı deli
Hele taze beslediğim gülleri
Vardın gittin bir kötüye yoldurdun*

*Bir tanem aman, öldürdün beni beni
Aman neneyle, zalim neneyle, Ezo neneyle
Yinede ne derdin varsa da de bana
Bir tanem aman ben nettim ben sana.*

*Yüce dağ başında bir oylum payam
Atımızı aldılar biz kaldık yayam
Ölümden korküp da , sonunu sayan
Yine ölür gider yer koynuma giremez
(...)
Seherden uğradım ben bir cerene
Canım kurban olsun da Gelin Ezo'yu görene
Giyinmiş kuşanmış da dönmüş cerene
Evliyi evinden eder bu gelin
Ağayı köyünden eder bu gelin
Dağdaki çobanı koyundan da eder bu gelin
Eşinden ayrılmış da üzgün üzgün ağlar bu gelin
Yaralıyım kime ben ne edem oy, oy, oy
Ayağına giymiş de kara kundura
Yandı yüreğim de döndü tandıra
Minnet eyleyin dönmez mi yurduna
Nen eyle de Gelin Ezo nen eyle nen eyle
Çık Barak dağlarına bizim ele eyleyle
Oy oy nen eyle, sen nen eyle, nen eyle
Yaralıyım kime ben ne diyem oy, oy... (Korkmaz
2008:160-161).*

Ezo gelinin ilk eşi Şido Hanifi'nin Ezo Gelin türküleri:

*Irmak kenarına yağmaz mı dolu
Eşinden ayrılan olmaz mı deli
Günde birkaç defa gördüğüm yârı
Şimdi uzaklardan bakan ben oldum
Zalim felek kara yazmış yazımı,
Kahpe felek güldürmedi yüzümü,
Ezo yaktı ateş gibi üzümü,
Gene dertli dertli gider bu gelin
Üstünden al giymiş altından mavi
Yarım kanatlanmış uçmanın çağı
Ancak şahin alır böyle bir avı
Gene dertli dertli gider bu gelin.
Giyinmişsin karayı olmuşsun tatar
Derdimi derdine etmişsin katar
Söyledi dostlar ben de inanmazdım
Elin dediğinden olmuşsun beter.
Yüce dağ başında kar bölük bölük
Ayrılık elinden ciğerim delik
Bu ayrılık bize Mevlâ'dan
Gene dertli dertli gider bu gelin
Salınmaz ateşi saldın özüme
Gecelerde uyku girmez gözüme*

*Son zamanda sen gelirsin sözüme
Gene dersin ben ettiğimi bilmedim*

Annesi huri de benzer meleğe

Başın için salma beni dileğe

Gücüm yetmez şu imansız feleğe

Gene dertli dertli gider bu gelin (Korkmaz 2008:162).

24 Eylül 2009 yılında dönemin Devlet Bakanı Uruşlu Mustafa Yılmaz, Gaziantep Valisi Muammer Güler, Oğuzeli Kaymakamı Cemal Hüsnü Kansız'ın gayretleriyle Uruş'ta yapılan anıt mezara Suriye'den getirilen cenazesi nakledilir (Kaynak şahıs Ahmet Tir-yaki).

2. Öldürülen Kadınlar Üzerine Söylenen Ağıtlar

Bazen Türk kadını sorgusuz sualsiz katledilir. Baraklar arasında bu konuyu işleyen iki ağıtı ve hikâyesini bildirimize aldık.

Çok sevdiği eşinin özlemini oğlunda dindirirken eşi tarafından katledilen Gülistan Hanım için yine eşi Ali Paşa bir ağıt yakar. Hikâye kısaca şöyledir:

Yıllarca çöllerde yaşayan Ali Paşa, bir şafak vakti evine döner. Karısı Gülistan yatakta bir deli kanlıyla yatmaktadır. Bunu durumu gören Ali Paşa hiddetlenerek yataktaki genci ve eşini öldürür. Hanımının yanında yatan gencin eşi olduğunu öğrenen Ali Paşa aklını oynatarak derviş gibi yollara düşer ve türküler söylemeye başlar. Karısı için yaktığı ağıt:

Evvel bahar yaz ayları

Kokuyor güller Gülistan,

Açıldı yüzbin çiçekler

Şakıyor bülbül Gülistan

Gülistan'sız güller bitmez

Dalında bülbüller ötmez

Özce ceren merhem etmez

Sarsın yarımı Gülistan

Gülistan'sız geydim alı

Yüreğime koydun dağı

Ağ göğsünde cennet bağı

Şakıyor bülbül Gülistan.

Güller boynun uzatma

Uzak yolları gözetme

Giydirip kuşadıp düzeltme

Eller nazarlı Gülistan.

Ali Paşam der ki benden

Kabzalarım doldu kandan

Aslan yeğen sevdi candan

Memeden kandır Gülistan (Korkmaz 2008: 113-

116).

Baraklar arasında öldürülen kadınlar üzerine söy-

lenen ağıtlardan bir tanesi de Hoca Gelin ağıtıdır. "Ya benimsin ya toprağın" zihniyetiyle genliği içinde öldürülen bir Türkmen kızıdır Hacer. Gaziantep'in Hertebe köyünde güzelliği dillere destan Hacer adlı bir kız varmış. Hacer 'i önce amcası oğlu almak ister ve dünürcü gönderir. Fakat babası Hacer'i yeğenine vermez. Başka isteyen de çıkınca Haco ona verilir. Hazırlıklar tamamlandı düğün kurulur. Oğlan evi kızı ata bindirip de kendi evine götürürken amcasının oğlu çıkar yola. Bir kaç el ateş ederek atın üzerindeki gelini öldürür. Bunun üzerine annesi gelinliği ile öldürülen evladı için şu ağıtı söyler. (Korkmaz 2008: 145-146).

Gırep başı ben bağladım başıma

Ağçe ceren ben yazdırım döşüne

Seni vuran hiç doymasın yaşına

Neneyle de Haco gelin neneyle

Uzun olur Harbet'e'nin kavağı

Ağ bağladım kara çezdim duvağı (çözdüm)

Kabul oldu düşmanların dileği

Neneyle de Haco gelin neneyle

Harbet'e'den bindirdiler gelini

Bereke'den aşırıldılar yolunu

Ne yaman olurmuş gelin ölümü

Neneyle de Haco gelin neneyle

Görücüler yücelerde indiler

Ördeklerin sulaklara kondular

Düğürçüler bozuk bozuk döndüler

Suçu neydi öldürdüler gelini

Haylo gelin, yaralı kuzum

Kalk gidelim bu el bize yaramaz

Şaçlarına kan bulaşmış daramaz

Doktor Mecit gelse yaram saramaz

Suçu neydi öldürdüler gelini

Haylo gelin, yaralı kuzum (Korkmaz 2008: 146).

3. Yakınları Ölen ya da Öldürülen Kadınlar İçin Söylediği Ağıtlar

Barakların Beyi Firuz Bey, Aceme diyarına göç etme konusunda beyleriyle sorun yaşar. Firuz Beyin sözünü saymamaları üzerine eşi ve çocuklarını alarak Acemistan yoluna düşer. Beyleri Firuz Beyin arkasında onu ikna etmek için gelirler. Bunu gören Firuz bey öfkeyle eşinin kucağındaki yavrusunu alarak atın üzengisine vurarak öldürür. Bu durum karşısında halk Firuz Beyin eşi Hazne Hatunun yasını şu şekilde dile getirir:

Benden selam eylen Hazne hatuna

Çıkarsın alları kara bağlasın

Küçük oğlu ile gönül eylesin

Firuz Bey Aceme gitti turnalar (Şahin 1962: 32-33).

Barak Türkleri arasında çeşitli husumetler sebebiy-

le eşleri, çocukları ya da yakın akrabaları öldürülenin arkasında kadınlar ağıtlar yakar. Hasımları tarafında öldürülen Türkmen Kazlı oymağı reisi Halil ağa için obasındaki Türkmen kızların yasları şu şekilde dile getirilir:

Erenlerin, erenlerin yayılıyor cerenlerin.

Dof, dof olmuş geliyorlar Mahmut Cemal yarenleri

Tüfengin Mecit aldı. Fişengide taksim oldu

Ağlamayın yavrularım, Türkmen kızı yaslı kaldı
(Şahin 1962: 78).

4. Kına Ağıtları

Aslında bir genç kızın en mutlu olması gereken bir durum olan düğün törenlerinde gelinler söylenen ağıtlarla ağlatılır. Tüm Türklerde olduğu gibi Barklarda da gelin giden kızı ağlatmak için genellikle kına gecelerinde türküler söylenir. Bunların çoğunluğu genellikle ağıttır. Barakta kına gecesi söylenen ağıtlardan bir tanesi şöyledir:

Gelin Türküsü

Ben anamın al gömleğin giymedim

Çevre tutup yakasını oymadım

Eşim kızlar ben anama doymadım

Oy gelin

Başı heylim, heylim gider bu gelin.

Kınacılar düzüm düzüm düzüldü oy gelin

Al kınalar altın tasta ezildi oy gelin

Senin yazın gurbet ele yazıldı ey gelin

Başı heylim heylim gider bu gelin.

(...)

Esvabını attılar nar ağacına

Zülfü dolaşır gül ağacına

Canım kızlar ben anama giderim

Uçan kuşlar ben sılama giderim. (Şahin 1962: 75-76).

Sonuç

Barak Türkleri asırlar boyunca süren çileli ve zorlu bir yaşam sürmüşler, bunun neticesinde de neredeyse mutluluklarını dile getirecek bir türkü dahi yakamamışlardır. Bugün Barak Havası dendiğinde mutlaka acı, çile, hüznün, ayrılık ölüm temalı türküler akla gelir. Barak Türkmen kadınlarında hiç şüphesiz bu halden en çok etkilenen fertlerdir. Bu zorlu yaşam koşullarının getirdiği trajedilerin yanında kendi yurdundan ayrılarak bir başına başka memleketlere gelin gitmek, allı duvaklı gelin giderken öldürülmek, sevdalısının kokusunu oğlundan dindirirken katledilmek gibi unsurlar bu acıları perçinlemiştir. Tüm Türk kadınları gibi Barak kadınları da en mutlu olmaları gereken gün de, yani

düğünlerinde söylenen ağıtlarla ağlatılmaktadır.

KAYNAKÇA

Elçin, Şükrü (1986). **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Esen, Ahmet Şükrü (1997). **Anadolu Ağıtları**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gaziantep Valiliği (2002). **Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Göçün Türküsü Barak Türkmenleri**, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Güzelbey, Cemil Cahit (1959). **Gaziantep Folklorundan Notlar**, Gaziantep: Gaziyurt Matbaası.

Kaya, Doğan (2004). **Anonim Halk Şiiri**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Korkmaz, Kürşat Mehmet (2008), **Barak Türküleri**, Gaziantep: Sönmez Ofset Matbaacılık Ambalaj San.

Köksal, Behiye (2012). **Kadın Aşıkları**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Özbaş, Ömer (1939). **İlbelly Türkmenleri Arasında**, Gaziantep: Gaziantep Halkevi.

Özön, Mustafa Nihat (1954). **Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü**, İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Şahin, Ali (1962). **Güney Anadolu'da Beydili Türkmenleri ve Barakları**, Ankara: Doğu Limitet Şirketi Matbaası.

Tekin, Arslan (1995). **Edebiyatımızda İsimler ve Terimler**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yıldırım, Mehmet Ali (2011). **Gaziantep Yöresinde Barak Boyu**, Gaziantep: Damla Matbaası.

EYLÜL HÜZNÜ

Eylül'de hüznü sığınmış bir yaprak gibiyim,
Budar içimdeki bütün renkleri rüzgârlar.
Boyacı fırçasını mı unutmuş ırmak kenarında?
Tuval, kaderimi dökülen gülün rengine boyar.

Duygularım bir genç duyarlılığını taşıırken,
Zamanın örsünde dövüldüm yıllar boyu.
Şimdi solan bir çiçeğin titreyişinde kaygılarım,
Çekildi hayal denizimi besleyen pınarların suyu.

Topak bu, her mevsimde bürünür kendi kaderine,
Kuşlar yorgundur yuvasında, yağmurla sakinleşir.
Ah, kâinatı her gün yeniden var eden Rabbim,
Neden hayatın girdapları hep Eylül'le birleşir?

Eylül, gelecek baharların anasıdır bilirim,
Hırslarımızı sabır teknesinde yoğurur.
Sonbaharda dinlenmeye çekilmezse kâinat
Kim bilir, baharlar nice çılgınlıklar doğurur?..

Muhsin İlyas SUBAŞI

Özet

Ozantürk'ün “Birnâme” şiir hem Tevhid (Birleme) inancını çağrıştırır, hem de klasik dönem edebiyatımızın mesnevi ve divan şiirlerinde gördüğümüz Tevhid şiir örneğidir. Bu nedenle aynı adı taşıyan eserde ilk şiir olarak yer almıştır. Şair şiirinde eserden müessire yönelik delillerle Tevhid inancını yer yer sebep-sonuç ilişkileri ile işlemektedir. Ozantürk, Türk âlimi, İmâm Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin anlayışına ait İslâm akidesini kirlenmemiş bir akılla, şiir dilinin ölçüleriyle ozanca anlatır. Tevhid birleme, Allah'ın bir olduğunu ve Muhammed'in onun resulü olduğunu kabul etme ve bu şekilde inanmaktır. Şaire göre ancak tevhid inancına bağlı birlik düşüncesi ile Tanrı “Kut”unu Türk milletinin üzerinden çekmeyecek ve bu sayede Türk milleti, ortak bir ülküde, idealde tek yürek, tek bilek olarak bir araya gelecektir. Tanrı'nın Türk milletine ve liderlerine verdiği “Kut”un devam etmesinin şartı budur. Şair böylece Türk milleti için mutluluğun resmini bu şiirle çizer. Bu resmin içine Türk milletinin ortak bayallını “Kızıl Elma” ülküsünü yerleştirir. Şaire göre Türk milletinin mutlu fotoğrafını çizmek için “Tevhid” inancında birleşmek, Türklük umanının yedi farklılaşmış nebrini bir ummanda birleştirerek, aynı düşünce etrafında bir ve beraber kadife eldiven içinde bir demir yumruk olmak gerekmektedir. Durbilmez bugün içinde bulunduğumuz çağda bedenlen, fiziken ve ruhen sağlıklı olmamızı engelleyen şeyin milli ve dini olmayan antidepresan niteliğini taşıyan yabancı düşünce kaynakları olduğunu vurgular. Şaire göre bu fikirler bizi parçalamak için vardır. Ayrılıklara karşı esas reçete Türk milletinin birliğine inanmış Türk ozanlarının vecd halinde terennüm ettiği “Birnâme” örneği şiirlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ozantürk, Birnâme, tevhid.

Giriş

Tevhid sözcüğü, Arapça “vahdet” isminden türemiştir. Sözcük anlamı “birleme, birleştirme, bir sayma” demektir. İncelememizde bu kelimeyi hem bu anlam hem de edebî bir terim olarak “Allah'ın birliğine” dair yazılan manzum ve mensur eser karşılığı olarak her iki anlamda kullanacağız.

Klasik (Eski) dönem edebiyatımızda gerek mesnevi ve gerekse divan türünde eserlerde, esere bir tevhit ile başlamak bir âdetten sayılmaktaydı. Dizan ya da mesnevi müstakil bir kitap özelliğini taşıyorsa kitabın ilk manzumesi bir “tevhîd” olmak zorunda idi. Çünkü Türk çevrelerinde İslâm inanç ve yaşamının temeli kabul edilen “Tevhîd” inancı ve düşüncesi Türk sanat ve edebiyatını da temeli kabul edilmiştir.

1. İslâmî Bir Terim Olarak “Tevhîd” Kavramı ve “Birnâme Şiiri:

Allah'ın Peygamberlerine Cebrail vasıtasıyla tebliğ ettiği kutsal kitapları ve özellikle Kur'an-ı Kerim'in başta gelen amacı Allah'ın varlığını ve birliğini insanlık âlemine idrak ettirmektir. Kur'an'da “Vahid” ve “Ehad” sıfatları Allah'ın isimlerini bu amaçla nitelemektedir. “Kelime-i Tevhid” de Müslüman olmanın ve Müslüman olarak ölmenin ilk şartıdır.

“Tevhîd” Allah'ın vahdaniyetine, bir ve eşsiz olduğuna inanmak ve O'nun zatını hem aklen tasavvur edilen hem de zihnen tahayyül edilen şeyden tecrit etmek ve Zâtı'nın benzeri olmadığını kalben, zihnen ve tüm akli ve zihni melekelerle idrak ve kabul etmektir. Hiçbir şey ona küfüv ve eşit değildir. O, yarattığı varlık ve âlemlerden ganî olduğu gibi bunlara ait vasıflardan da ganîdir. Rabbanî'nin: “Şeş cihet gerçi senünl dopdolu olmuştur / Sen ganisin şeş cihetden ey kadim-i

zilulâ” (Tarkan, :31) beytinde esser meessir (<tümden gelim) ilişkisiyle Allah'ın gani olduğu anlatılmıştır. Allah Kur'an'da: “Ey Nâs, siz Allah'a muhtaçsınız; Allah ise Gânî ve Hamîd'dir. (Fatır, 15)” buyurmuştur. Yüce Allah, Kur'an'ın 112. Ayeti ve en kısa ayeti olan İhlas Suresi'nde: “De ki (Kul hüvellâhü ehad); Allah eksiksiz, Samed'dir (Allâhüssamed). Doğurmadı ve doğmadı (Lem yelid ve lem yüled). O'na bir denk de olmadı. (Ve lem yekün lehü küfüven ehad)” buyurmuştur.

Allah'ın birliği bilgisini bu şekilde idrak anlayışı Türk'ün anlayışıdır. Türk asla, Allah'ın dışında hiçbir kulu ve varlığı ona eş koşmamış ve Allah'ın dışında hiçbir kulun ya da varlığın huzurunda eğilmemiş, secde etmemiştir! Türk milleti, tarihin en eski bilinen devirlerinde beri, tevhîd ehlidir. Allah'ı bilinen her çağda ve devirde bir kabul edip O'ndan başka bir ilâh olmadığına iman etmiştir.

Türk milleti Muvahhid-Hanif karakterli bir millet olarak yaratılmış olması sebebiyle Allah kavramını “Kök-Tengri” ve “Ulug-Tengri” sözcük öbeklerinde görüldüğü gibi “Kök” kelimesini “yüce”, “ulu”, “büyük” ve -göğün başlangıcı ve sonu olmadığından- “ezele-ebedi” anlamında kullanmıştır.

“Kök-Türük” (<KŪK-TŪRŪK) (Kül Tigin, D3 Radlofftan)” kelimesinin kelime metinlerde “Ökük-Türk” şeklinde de okunabilir, bu durumda “Ök” kelimesi “ana” manasından dolayı Kadim Türkçede “Yaradan, dünyaya getiren, kollayan, doyuran” anlamına da gelmektedir. Türk kelimesinin Tur+ok<Tör+ök,Tör+ük, Tür+ük <Türk ok>ök Oğuz <Ok+u+z “Ok+” isim kökü, +z benzerlik, bir bir aynılık ifade eden çokluk eki aldığına göre kelimenin anlamı “birlik, güç, kabile boy” ikiz gibi aynı olan birlik, güç, kabile, boy an-

lamındadır.” Tur” kelimesinin “varlık” anlamında “yayneme” (yaratılmış varlık, mahlûk) olarak Tur+ok (<Güçlü Varlık) anlamındadır. Ok/ök kelimenin anlamına güçlü pekiştirme katmak için kullanılmış bir eke dönüştüğünü söyleyebiliriz. Ok kelimesi ekleşme temayülüne göre +ok/uk, +ök/+ük şekillerine dönüşmüş olabilir. Kök (<٢٢٢) kelimesi ökü okunabilir ve “En Güçlü Yaratıcı, Tek yaratıcı anlamına gelebilir ki bu kelimenin anlamının “Tek Yaratıcı Tanrı” anlamında “Tevhid” inancının Türklerde çok eskiye dayandığını gösterir. Bu aynı zamanda Türk milletinin Muvahhid-Hanif bir millet olduğunun delilidir.

Dede Korkut hikâyelerinde “Tevhîd” inancı: “*Pes Kazılık Koca oğlu Yigenek taze yigitçük yaradan Allaha sığındı, biz aval ma’budı öğdi, aydur: Yücelerden yücesin/ Kimse bilmez nicesin / ‘Aziz Tanrı / Sen anadan togmaduñ /Sen atadan olmaduñ /Kimse rızkın yimedüñ /Kimseye güç itmedüñ /Kamu yirde ahedsin*” (Ergin, 1989: 204.)

Allah’ın varlığına inanmak kadar, O’nun birliğine de inanmak zorunluluktur. Onun dışında her şeyin varlığı O’nun “Ol!” demesine muhtaçtır. İslam’ın diğer mevzuları, nübüvvet, dünya ve ahiret ve bunlara bağlı diğer gerekler birliğe inanmaktan ve bunu dil ile söylemekten ve kalp ile tasdik etmekten sonra gelir. (Çavuşoğlu, 2015: 65-66.)

Ozantürk (Bayram Durbilmez)’ün “Birnâme” adlı şiir kitabında aynı adı taşıyan “Birnâme” şiirinin tamamında, özellikle de, “Gözlerim Ufuklarda” başlıklı şiirinde: “*Mâverâdan ilhamlar / Gelir gönlüme damlar / Erir buğulu camlar / Gözlerim ufuklarda*” dörtlüğünde şair(imiz) / ozan(ımız) şiir dili ile bir çağrışım (<telmiş) yapıyor. “Mâverâdan ilhamlar” sözcük öbeği yoluyla şiir diline ait imge oluşturarak bize Türk âlimi, İmâm Ebû Mansûr el-Mâtürîdî’yi anırtıyor (telmiş ediyor) ve “Birnâme” “Tevhîd” kavramını ve kelime-i tevhîd ile birlikte Ehl-i Sünnet akidesine dair diğer din ulularını ve karıştırlarını da hatırlatmaktadır. Bu bağlamda, hatırladığımız kavram ve kişilere bilimsel bir yaklaşımla bilgileri, “Bayram Durbilmez’in ‘Birnâme’ Şiirinde Tevhid (Birleme) İnancı” başlıklı yazımızda bu konu ile bilgiler verdik (Bilgehan, 217/478: 8-12).

2. Edebî Bir Terim Olarak “Tevhid” Kavramı ve “Birnâme” Şiiri:

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi “Tevhid” kavramı edebî bir terim olarak Allah’ın varlığına ve birliğine dair yazılan manzum ve mensur eserlerdir. Tevhid -Allah’ın varlığı ve birliği (<isbat-ı vacib)- şiirleri, tefekkür gerektiren bir konudur. Divanlarında tevhide

yer veren şairler, felsefi ve dini birikime sahip kişilerdir. Felsefi ve dini birikimle birlikte şairin tefekkür ve vecd haliyle ulaştığı düşünce derinliği de önemlidir. Tevhid şiiri yazan şairinin amacı, vacibü’l-vücüd olan Allah’ın varlığını, şiir diline has estetik üst dil formlarını kullanarak dile getirir.

Tevhid yazmak için edebî kabiliyet dışında: gözlem gücü, filozof derinliği, fitrati saf çocuk aklı ve kam ve ozanlara has bir özellikle bedenden koparak bütün âlemlerde gezinti yapabile, gönülü, algıyı ve sezgiyi devreye koyarak ilmin kaynağına ulaşabilmek gerekir. Bir insanın Tevhid anlayışı ile zihninde en mükemmel şekilde ekmek bir varlık tasavvur edebilmesi ontolojik açıdan Allah’ın varlığına ve birliğine en büyük delildir. İnsan nasıl bir varlıktır ki ekme bir varlığı en derin şekilde tasavvur edebilmektedir. Şeyhi’nin tümünden gelim (müessirden esere ‘< Bürhan-ı limnî’) yöntemiyle Allah’ın birliğini terennüm ettiği “*Muhit cümleye vü cümle bi haber andan / Delil halka vü halk ana kılar istidlâl*” beyti Fussilet Sure’si 54. Ayete hatırlatmadır. “Dikkat edin, onlar Rablerine kavuşma konusunda bir şüphe içindedirler. Gözünüzü açın! Allah Muhit’tir, her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. (Fussilet, 54)”.

Ahmedî’nin “*Gökde yirde zerre zerre Kafdan Kafa değin / Birliğüne kımu şâhiddür ü varlığına dal*” tümünden gelim yöntemiyle (eserden müessire ‘<”bürhan-ı innî) yaratılan varlıklardan yani dış dünyadaki varlıklar eserler müessire yönelerek var edenin varlığını ve birliğini ispatlar. Tevhidlerde limnî delillere ontolojik, innî delillere kozmolojik deliller diyebiliriz.

Kozmolojik delil kozmostan yani kâinattan hareketle Allah’ın varlığını ispatlamaya çalışır. Kozmolojik deliller, imkân ve hudûs delilleri olmak üzere iki gruptur. Gaye, nizam, ilk illet, ilk sebep, devir teselsül kozmolojik delil kapsamındadır. Kozmolojik delil dış âlemlerle ilgilidir. İmkân delili: Varlıklar ya vâcib ya da mümkün olan varlıklardır. Vâcib, varlığı zorunlu olan, yokluğu düşünülemez varlıktır. Mümkün varlıklar ise varlığı zorunlu olmayan, yokluğu düşünülebilecek varlıklardır. Var olmak için başka hiçbir sebebe muhtaç olmayan zorunlu bir varlık gerekir ki o da bir ve eşsiz olan Allah’tır. Meyvenin sebebinin ağaç, ağaçların sebebinin toprak, hava ve sudur. Burada “toprak, su ve hava”yı var eden sebepler zinciri uzatılabilir, ancak sonuç olarak varlığı zorunlu olan varlığı vacib bir varlığa ihtiyaç vardır.

Kâinatta yer alan bütün varlıklar, mümkünat kapsamında, yani mümkün varlıklardır ve bunlar var olmak için vâcib bir varlığa ihtiyaç duyarlar. Nabi, “İdüp

dûlâb-ı istiğnâyı gerdiin cûy-ı cûd üzre / Riyâz-ı ihtiyâc-ı mümkünâtı eylemiş irvâ (=Cömertlik ırmağı üzerinde ihtiyaçsızlık dolabını döndürüp, mümkünlerin ihtiyaç bahçesini suya kandırmış, doyurmuştur.)” Mümkinat, sözcüğü mümkün varlıkları kastedilmiştir. İstiğna (ihtiyaçsızlık), vacibü'l vücud olan mümkün varlıkların ihtiyaçlarını ihsan eden Allah'ı kastetmektedir. “Dûlâb-ı istiğna (ihtiyaçsızlık dolabı)” kelime terkibi Allah'ın “vacib” varlık olduğu anlatılmaktadır. Vâcib (Allah) ile mümkün varlıklar ne sıfatta ne de zatta birbirine benzer. Kâinata Vacib'in varlığından başka varlık olmadığına göre yerle gök onunla doludur, fakat mümkün ile birleşmez.

Tasavvufi düşünce, Allah'ı vacib kabul eder ve vacibin dışında hiçbir varlığın bulunmadığı inancındadır. Esasen mümkün varlık yoktur, yalnız vacib (zorunlu) varlık vardır.

Hudûs delili, delilinin kaynağını Kuran-ı Kerim'e götürür. Hudûs (=sonradan peyda olma) delili, “âlem hadistir” önermesine dayanır. Hadis terimi “hudûs eden, çıkan, meydana gelen; yeni, yeni çıkan” anlamındadır. Âlem de sonradan meydana gelmiştir. İki zıt şey kendiliğinden bir araya gelemez. Bunları bir araya getiren bir kuvvet vardır. Doğalarına aykırı olarak kendilerine yapılan etkiye boyun eğmiş varlıklardır. Varlığın zaafi, aczi sonradan meydana çıktığına delildir. Sonuçta varlığı icâd eden, ihdâs eden (meydana getiren) yaratıcı bir güç vardır. Nabî'nin “*Kurup bir bârgâh-ı sun' lutf u kahrđan memzûc / Virüp ezdâda amîziş komuş nâmın anuñ dünyâ*” Allah yaratıcılığı ile “Kahir ve lütuftan dünya denilen bir çadır kurup, bütün zıtlıkları birbirine uyuşturup buraya koymuş.” beytinin felsefi alt yapısı ezdâd (zıtlıklar), amîziş (uyum) ve memzûc (karışmış) sözcükleri üzerine kurulmuştur. (Gökalp, 2006: 47-81)

Bayram Durbilmez'in “Birname” şiiri de aynı adı taşıyan “Birname” şiir kitabının ilk şiiridir. Bu nedenle klasik dönem edebiyatımızın usulüne bir telmih (hatırlatma), çağrışım yaparak saygı gösterilmiştir.

3. “Birname” şiiri:

Bayram Durbilmez, Ozantürk mahlasıyla yazdığı “Birname” şiirinin ilk dördlüğünde şair girift hatırlatma (Telmih, anıştırma) yapıyor. Allah'ı sıfatları aracılığıyla zihnimize somutlaştırmak istiyor. Ancak burada referans olarak “O” zamirini kullanıyor. Bildiğiniz gibi, Allah'ın isimleri ve sıfatlar, bir kısmı, Allah'ın yarattıklarına karşı *esirgeyciliğini, bağışlayıcılığını, bol bol ihsanını ve keremini* anlatır. Bunlara *Cemal* sıfatları denir. Diğerleri, Allah'ın *şan ve azametini, Celâl ve*

Kibriya'sını anlatır ki bunlara da *Celâl* sıfatları denir. Diğerleri O'nun *şanını tenzih eden, kemâlini ifade eden* sıfatlardır ki bunlara da *Kemal* sıfatları denilir. Bütün bu sıfatların hepsi Allah'ın lütuf ve inayetini, onun kuvvet ve kudretini, onun büyüklüğünü ve yüceliğini anlatır (Yaşaroğlu, 1947: XCI).

“*O'dur Uludan ulu / O'dur merhamet dolu / Can, canan onun kulu / O'dur her şeye kadir / Rahman bir...*” (Durbilmez, 2011: 5)”

“O” zamiri “Allah” adına atıftır. Allah uludur, Allah uluların ulusudur! (Allâhu Ekber, A'zam Kebriya!), “Allah merhamet doludur. Yaratılmışlar ve ondan türeyen her insan Allah'ın kuludur. Her şeye kadir olan Allah'tır. Eksiltile cümle ve “...” nokta ile şair, birliğine inanılması gereken diğer hususlara dikkat çeker burada, “Rahman olan Allah biridir.” Vurgusunu ön plana çıkarır. Ancak “bir” idrakinin arka planda devam edeceğine işaret eder.

Ozantürk: “Uludan Ulu (A'zam Kibriya)” “-dan” çıkma hal eki burada ilgi hal eki yerine kullanılmış ve takısız isim tamlaması oluşturmuş aslında şair buradan çokluk manası ile “uluların ulusu (A'zam Kibriya 'Kibriya')” olarak Allah'ı “El-Kebir” sıfatı ile çağrışım yaparak zihnimize inandığımız Allah algısını canlandırarak hatırlatıyor. Kibriyâ, azameti çok manasına Hakk'ın bir sıfatıdır ve Allah'ın ululuğunu, azamet ve yüceliğini ifade eder. İnsanlar için “kibir” kullanılır. Ancak, Allah için Kur'an'da “Kebir”, “Mütekkebir” “Kibriya” ve “Ekber” kullanılır. Aslında “Ekber” Ezan-ı Muhammedî'de “Kebir” anlamında kullanılır. Kebîr ismi, “İnnallâhe kâne aliyyen kebîrâ (kebîran) Allah ki yüce olan odur, O'dur, ulu olan O'dur.” (4/Nisa-34, 22/Hacc-62, 34/Sebe'-23); fel hukmu lillâhil aliyyil kebîr(kebîri). ‘Fakat şimdi hüküm yüceler yücesi, mutlak büyük olan Allah'a aittir (40/Mu'min-12).

“*O'dur merhamet dolu*” mısrasında geçen “merhamet” kelimesi ile şair, Allah'ın Has isimlerinden olan iki ism-i şerifi “er-rahman” ve “er-rahim” isimlerine atıf yaparak bize bu isimleri, hatırlatır (telmih). Özellikle “er-Rahman” ismi, “Dünyada bütün mahlûkata merhamet eden, şefkat gösteren, ihsan eden.” bir ism-i şeriftir. Cenâb-ı Hakk'ın has ismidir. Diğer isimlerin ifade ettiği bütün güzel vasıfları, İlahî sıfatları içine alır ve bu isim, “Allah” lafzı gibi Allah'tan başkasına mecazen de verilemez. “er-Rahim” ism-i şerifi ise “Ahirette, sadece müminlere acıyan, merhamet eden.” manasını ifade eder. Rahman ve rahim isimleri, Kur'an'ın ilk süresinde Rab isminden sonra gelir. Her sürenin başında bulunan besmelede görülür. Rahman İlahî

rahmetin mebzuliyet ve bereketini, Rahim, rahmetin devam ve tekerrürünü ifade eder. Rahman ile Rahim isimleri, Kur'an'ı Kerimin her süresi başına konmakla rahmet sıfatının en büyük ilahi sıfat olduğu gösterildikten başka Kur'an'ın metninde ilahî rahmetin ölçüsü genişliği tasrih olunmuştur. Bu isimler Kur'an'da 400 kere tekerrür eder ve aynı isimler fiil şeklinde 170 kere tekerrür eder. "Allah kendi özüne rahmeti yazmıştır.(6/En'am-12)", "Rabbiniz kendi özüne rahmeti yazmıştır.(6/En'am-54)", "Rabbinizin geniş bir rahmeti vardır.(6/En'am-48)", "Rahmetim her şeyi sığar.(6/156)", "Onlar Allah'ın inayeti ve rahmeti ile sevinecekler.(10/En'am-58)", "Allah'ın rahmetinden ümidi kesmeyiniz, Allah bütün günahları bağışlar. (39/En'am-53)", "Ya-rabbi! Sen her şeyi rahmet ve ilmine sığdırdın. (40: 7) (Yaşaroğlu, 1947: XCII)

Kadir ve Kadir Allah'ın kudretini anlatan sıfatlarıdır. Kadir (Her şeye gücü yeten,), Kadir (hakkiyle kadir olan) anlamındadır. Muktedir (Her şeye gücü yeten) manasınadır.

"Aynı din, aynı kıble / Bölünme bile bile / Ayrılık azap çile... / Gel bu yola sen de gir / Kur'an bir..." (Durbilmez, 2011: 5)

"Aynı din" ifadesi burada "İslâm" dinine atıftır. "Aynı kıble" de Kâbe'ye ifade eder. Şair, "aynı" sıfatı ile "tekrir" sanatı, yani yineleme yaparak manaya parçalar üstü ses birim (prozodi) katarak vurgu yapıyor. "Bile bile bölünmek", bilinci ve aklı kullanmadan kendi iradeni başkalarının emrine ipotek vermek manasınadır. Ayrılık "azap" ve "çile" gibi mana itibariyle birbiriyle bağlantılı, anlam yönünden yakınlık ifade eder. Kelimeler burada anlamı tenasüp ile pekiştirmek için kullanılmıştır. Ozantürk burada "bu yol" sözcük öbeği ile "Tevhid" inancına bağlı ehl-i sünnet akidesini ifade ediyor. Rahman'ın birliğinden sonra Kur'an'da birliğe işaret ediyor. Tevhid inancı gereği açısından Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliği ve Allah'tan getirdiğinin hak olduğunda ihtilaf edip etmemek açısından önemli bir hususa vurgu yapıyor. Ayrılıkların İslâm toplumuna azap ve çile getireceğini ifade ediyor. İslâm dünyasının şu parçalanmış hâlini gördüğümüzde Ozantürk'ün ne kadar ileri görüşlü bir ozan olduğunu daha iyi anlıyoruz. Tevhid inancının gereği olarak şu hususlarda ihtilaf tehlikelidir: Kur'an'ın Allah'ın kitabıdır. Allah'ın dini İslâm'dır. Kâbe, kıbledir. Namaz beş vakittir. Ramazan ayında oruç tutulur. Allah'ın evine, Kâbe'ye hac edilir. Yüz dirhemde beş dirhem zekât verilecektir. Cenabetlikten sonra gusül yapılır. Bu konularda ihtilaf etmemeliyiz!..

Ozantürk, "Kur'an bir..." idrakinde, müteşâbih ve muhkem ayetler arasındaki ayırma dikkat edilmesi gerektiğini telmih eder: "O Allah ki, sana kitabı indirdi. Onun bir kısmı muhkem ayetlerdendir ki bunlar kitabın esasını teşkil ederler- diğerleri de müteşâbih ayetlerdir. (3/Âl-i İmrân-7.)"

Unutmayalım, Muhkem ümmetin üzerinde birleştikleridir, müteşâbih ise ihtilaf ettikleridir. Kur'an'da birlikten kasıt, niyetini muhkem yönünde tutabilmek ve Müteşâbih ayetlere yönelmekten de dalmaktan da sakınabilmektir (Karadaş, 2012: 155).

"Söndür fitne alevi / Yanmanın gönül evi / Birdir Sünni Alevî / Ayrı-gayrılık nedir?! İman bir..." (Durbilmez, 2011: 5)

"Fitne alevi" kelime gurubunda "mecaz" vardır. Fitne alevinin tüttüğü yerde birliğin, beraberliğin ve huzurlu bir yaşamın kalması mümkün değildir. Buradaki alev soyut anlamda insanları yakan, ancak gerçek anlamda kavurmayan ama daha büyük bir azapta bırakan bir durumdur. Bundan dolayı alevin yakıcılığıyla "mecaz" bir bağlantı kurulmuştur. "Gönül evi" kelime gurubu "kalp" manasınadır. Soyut anlamda yanmanın gerçekleşeceği yer reel bellek olan beyinde değil, duyu belleği ulan kalptedir. Fitne insanların aklı melekelerini, sağlıklı ve serinkanlı düşünmesini engelleyerek yanlış davranışlar sergilemesine neden olacaktır. Fitnenin yarattığı alev bir sebep, bu alevden kalbin etkilenip yanması bir sonuçtur. Bu sonuç ise felakettir. Fitneye maruz kalmış toplumlarda birlik, düzen ve hoşgörü kalmaz. Aslında Türk milletinin doğal olmayan bu zamanlarda bile kolay kolay fitnenin yarattığı tuzağa düşmeyeceği inancı burada ifade edilmektedir. Ozantürk, "Birdir Sünnî Alevî" Ek-fiil üçüncü şahıs ile kurduğu isim cümlesi ile aslında fitne alevinin dayandığı sebebi işaret ederek duruma teşhis koyar. Fitnenin Sünnî ile Alevî'yi birbirine düşüremeyeceğini, çünkü bu birliğin etnik temelde çok daha kadim bir kökene dayandığını ifade ediyor. Bu nedenle bu topraklarda Sünnî ve Alevî çatışmasını körükleyenlerin beyhude çalıştıklarını tarizle ifade ediyor. "Sünni de Alevî de birdir" diyerek konuya cerrahice bir neşter vuruyor. Gerçekten de İslâmiyet'ten, yani Müslüman olmadan önce Türkler, inandıkları "Kök-Tengri" dininin gereği olarak farklı din mensupları ve diğer insanlarla ilişkilerinde, diğer milletlerde görülmeyen bir hoşgörü anlayışına sahiptiler. Bu hoşgörü anlayışı "Kök-Tengri" dinindeki iki inanç değerine bağlıdır: Evrensel Tanrı anlayışı ve bu anlayıştan hareketle bütün âlemin, dolayısıyla içindekilerin Tanrının yaratmasından

dolayı belli bir saygıyı hak etmeleri. Kök-Tengri inancında Kök-Tengri (Yüce Tanrı) tek ve evrensel olarak herkesin ve her şeyin Tanrısıdır. Her şeyi O yaratmıştır. Her şey O'nun mülkünde ve iradesindedir. Buna bağlı olarak yaratılmışlar da Tanrının eseridir, sırf bundan dolayı belli bir saygıyı hak ederler. Bu nedenle Türklerdeki dinî hoşgörü, Kur'an kaynaklı hoşgörü ile de çatışmaz. Kur'anî bir hoşgörü perspektifi ile Allah'ın yarattığı bütün mahlûkata Allah'ın emaneti olarak bakan bir anlayış Türk toplumunda hâkim oldukça bu bir yaşam biçimi olarak Türklerin hayatında her zaman var olacaktır. Bu inanç ve hoşgörü, Kök-Tengri, Mani, Burkan, Yahudi, Hristiyan, Müslüman dinine mensup Türkler de çok kadim bir döneme giden köklerden beslenmektedir.

“Kardeşiz biz der Nebî / Beş vakit Aşk sahibi / Müminler tespih gibi / Kalpte Rab, dilde tekbir / Ezan bir... (Durbilmez, 2011: 5)”

Bildiğiniz gibi, kendisine kitap gönderilen peygambere “Resul”, kendinden önce gelen Resulün dinini tebliğ eden peygambere “Nebî” denir. Bu nedenle peygamberimiz, daha önce tebliğ edilmiş olanları tasdik eden ve dini tamamlayan bir peygamber olarak hem Resul hem de Nebî olan bir peygamberdir. Peygamberimizin bu yönüne de vurgu yaparak hatırlatma (telmihi) yapar ve peygamberimizin Kur'an'da almış olduğu emir gereğince müminlerin kardeş kabul edildiği bir inancı bize tebliğ ettiğini hatırlatır. Yüze Allah (c.c.) Kuran'ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: “Müminler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Umulur ki size merhamet edilsin. (Hucurat, 10.)”.

Peygamber efendimiz de kardeşliğimizin ne kadar önemli olduğunu hadislerde dile getirmiştir: “Kulların hepsi kardeşlerdir” (Tirmizî, Menâkıb, 74) “Sizden biri, kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe (olgun) mümin olamaz.” (Buhari, İman, 7.), “Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. (Bu itibarla) ona hainlik etmez, onu yalanlamaz, onu yardımsız ve yüz üstü bırakmaz. Her Müslüman'ın diğer Müslüman'a ırzı, malı ve kanı haramdır. Takva/ihlâs işte şurada (yani kalptedir.) Kişiye şer olarak Müslüman kardeşini hakir görmesi yeter.”, “Kim bir Müslüman'ın dünya sıkıntılarında bir sıkıntıyı giderirse, Allah da onun kıyamet günündeki sıkıntılarında birini giderir. Kim darda kalan bir kimsenin işini kolaylaştırırsa, Allah da dünya ve âhirette onun işlerini kolaylaştırır. Kim bir Müslüman'ın ayıbını örterse, Allah da dünya ve âhirette onun ayıplarını örter. Kul, kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah

da onun yardımcısı olur. (Ebû Dâvûd, Edeb, 60.)”, “Birbirinize ilişkiyi kesmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, birbirinize kin beslemeyin, birbirinize haset etmeyin. Ey Allah'ın kulları kardeşler olun. Müslümanın kardeşine üç günden fazla dargın durması helal değildir (Tirmizî, Birr ve Sıla, 24; Ebu Dâvud, Edeb, 55.)”

Ozantürk bu kıtada bunları ifade ederek girift bir hatırlatma ile “Nebî” sözcüğü ile Peygamberimizi ve kardeşlikle ilgili atasözlerini hatırlatarak “telmihi” ile “kardeşlik” konusunda ayet ve hadisleri anıttırır. Ozantürk, “Beş vakit Aşk sahibi / Müminler tespih gibi / Kalpte Rab, dilde tekbir” mısralarıyla öncelikle “beş vakit” ifadesiyle beş vakit namazı aşk içinde tespih gibi yan yana dizilen ve Allah'a aşkla kalplerinden ve dillerinden yönelen cemaat ile kılınan namazı hatırlatır ve tespih gibi imamın arkasında dizilme benzetmesi ile “Müminler” benzetilene kullanılarak “benzeyen” namaz kılan insan kullanmadan “kapalı istiare ile namaz ritüelini telmihi (hatırlatma) eder. Birliğimizin diğer önemli bir simgesini “ezan”ı hatırlatarak şiirin üçüncü dördlüğünde birliğimizin önemli bir ritüeline daha dikkati çeker. Ayrıca “Beş vakit, tespih, tekbir, rab, kalp” kelimeleri arasında anlam yönünden yakınlık kurarak buradaki uygunluk (tenasüp) ile namazı ve namaz içerisindeki figür ve ritüellere yer vererek bir film senaryosu gibi zihinsel bir şekilde imgeleme ile bize müminin kıldığı namazı bize hissettirmeye çalışırken, müminlerin kardeş olduğunu haykırır.

Şiirde “Tespîh” imgesi iki farklı anlamda kullanılmıştır. Tespih gibi benzetmesi ile namazda safta dizilen insanlar, aynı zamanda namaz sonrasında Allah'ın ismini tespih taneleri ile kalplerinde Allah aşkı ile Allah'a beş vakit namazın her bir vaktinde; sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazı bitirdikten sonraki tesbihat yapılır. Şair bunu da bize hatırlatmaktadır. Burada “tespih (tesbih) kelimesi tevriyeli kullanılmıştır. Tesbihat öncelikle namazdan sonra, “*Allahumme entesselamu ve minkesselam, tebarekte ya zel celali vel ikram.*”, “*Alâ Rasulina salavat*” ifadesinden sonra “Allah'ı bütün noksan sıfatlardan tenzih eder, kemal sıfatlarla muttasıf olduğunu kabul ederim. Bütün hamd ve şükürler Allah'adır. Allah'tan başka hiç bir ilah yoktur. İhtiyaçları gideren ve zararları yok eden yalnız yüce ve güçlü olan Allah'tır.” Anlamına gelen “*Subhanallahu vel hamdu lillahi ve la ilaha illellahu vallahu ekber. Ve la havle ve la kuvvete illa billahil aliyyl azim.*” cümlelerinden sonra, Ayet el Kursi okunur “Allah, O'ndan başka ilah yoktur; O, hayydir, kayyumdur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin

hepsi o'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (O'na hiçbir şey gizli kalmaz.) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür." Anlamına gelen Ayet el Kürsi: "Allahû lâ ilâhe illâ huvel hayyul kayyûm. Lâ tehzuhû sinetun ve lâ nevm. Lehû mâ fis-semâvâti vemâ fil ard. Menzellezî yeşfeu indehû illâ biiznihi. ya'lemu mâ beyne eydihim vemâ halfehum velâ yuhîtûne bişey'in min ilmihî illâ bimâ şâe vesia kursiyihusemâvâti vel ard. Velâ ye'uduhu hıfzuhumâ ve huvel alıyyul azîm." okunur.

Sonra tesbihle yapılan ritüel: "Ve huvel alıyyul aziymizul celali subhanallah." otuzüç defa Subhanallah (Allah noksanlardan uzaktır, kemal sıfatlarla muttasıftır.), "Subhanel bagiy daima nil hamdulillah." otuz üç defa "Elhamdulillah" (Hamd (şükür) Allah'adır), "Rabbil alemiyye teala şanuhu allahu ekber." otuz üç defa Allah ekber (Allah en büyüktür.) ve "Lâ ilâhe illâllahu vahdehû lâ şerike leh. Lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu ve huve alâ kulli şey'in kadîr" (Allah Teala'dan başka ilah yoktur, tek ilah sadece odur, ortağı da yoktur. Bütün mülk ona aittir. Bütün hamdü senalar onadır. Her şeye kadirdir.), "Allahummeşurna fi zumretis salihin" (Bizi mahşerde salihler topluluğu ile yargıla.) Burada dua edilir. En son olarak da "El Fatiha" denilir ve Fatiha suresi okunur. Böylece tesbihat sonra erer. Bu tesbihat ile yapılan ritüel bütün İslam dünyasında değişmez, asıl olarak birliğimizin ifadesi olarak tekrarlanır.

"Bir olur akıl, izan / Bir olur bilge insan / Birliktir derde derman / Birlik en büyük iksir / İrfan bir... (Durbilmez, 2011: 5)"

Zevk, yüzyıllar boyunca ölçüyü geliştirir ve bir altın orana ulaştığında klasikleşir. Biz ona kısaca "güzel" deriz. Dil ve şiir söz konusu olduğunda, yukarıdaki mantık yine geçerlidir. Özellikle şiirin güzelliği, onun ölçülü zarafetinden gelir. Bütün güzellikler gibi dilin ve şiirin güzelliği de fazlalıkları dışarıda bırakması az sözle çok şey anlatabilmesinden gelir. Çünkü ölçüyü bizler her şeyden önce inancımızdan, kadim geleneğimizden ve irfanımızdan devşirdik. Ozantürk şiirinde bu geleneğe bağlı kalarak, kullandığı sözcükler ile bize derin anlamları sezdirme çalışır. Ozantürk "akıl, izan, anlayış, bilge ve ölçü" kelimelerini uygunlukla (tenasüp) kullanarak bize burada "bilge insan" motifini imgeler vasıtasıyla zihnimize fotoğrafını oluşturmaya çalışır. Necatigil'e göre şiir "bir durum, bir sorun üzerinde

ölçülü konuşan, susunca da bizim düşünmemizi bekleyen bir uygunluk" olarak tanımlar. İşte burada karşılaştığımız bilge insan motifi ile şunu söylemeden geçmeyelim, aslında şiirin kendisi de Necatigil'in ifade ettiği gibi "bilgelik burcu"nda kurgulanmıştır. Şiir halk edebiyatı motifleriyle kurulmuş olsa da "Hikemî şiir" geleneğimizi, yani "Nâbi" ekolünü, okulunu, geleneğini de bize hatırlatır. Ozantürk diğer şiirlerinde kullandığı gibi burada da bilge bir şair olduğunu bize hissettirmektedir. O şiirde kardeşlik çimentosunu, güzelliğin ve bilgeliğin" avcısıdır (Özalp, 2012: 7-9).

Ozantürk, özellikle bir olmak konusunu bize tanımlar ve bir olmak için önce akıl, izan sahibi olmak sonra da bilge insan olmak gerektiğini ifade eder. Birlik şaire göre derdin ilacı, dermanı ve en büyük iksiri olarak gösterilir. Şaire göre birlik yine "derd, derman, iksir" sözcükleri arasında anlam yönünden yakınlık kurarak "birlik" kavramını karşıtına bir "ilaç" ve "ik-sir" imgelerine ile ayrılığı "bir hastalık" olarak bize çağrıştırarak hatırlatma (telmi) yapar. "Ayrılığın ilacının, iksirinin de "bir olmak" olduğunu vurgular. Bir olmak ile burada bütün Türk İslam âlemi kastedilir. Burada ifade edilen Türk İslam Ülküsüdür.

"Olsa da şive lehçe / Türklerin Dili Türkçe / Türk olan Yaşar Türkçe / Dillerde şiir şiir / Lisan bir... (Durbilmez, 2011: 5).

Bu kıtada bilge ve bilgin ozan kimliği ile "şive", "lehçe", "dil", "Türk", "Türkçe" ve "lisan" kavramlarını anlam yönünden yakınlık, uygunluk (tenasüp) ile kullanır. Bu ifadeler, Türk dilinin tarihî geçmişine, dolaylı olarak "Altay Dili Teorisi"ne referans ifadelerdir. Lehçe: Dilin, bilinmeyen zamanlarda ayrılmış kollarıdır. Çuvaşça ve Yakutça Türkçenin lehçeleridir. Türkçe ise Ana Altayca'nın lehçesidir. Şive: Dilin bilinen tarihler arasında ayrılmış kollarıdır. Türkçenin yazı dili ile takip edebildiğimiz Kıpçak grubu, Karluk grubu ve Oğuz grubu Türk dilleri olmak üzere şivesi vardır bunlara yakın lehçe de diyebiliriz. Kırgız Türkçesi veya Tatarca, Türkçenin şiveleridir.

Ozantürk, bu kelimeleri uygunlukla kullanır, böylelikle Türkçenin çok erken devirlerde Eski Doğu Türkçesi ve Eski Batı Türkçesi diye adlandırılan iki kola ayrıldığı görüş ve kabulünü hatırlatır. Bir dilin lehçelere, yani ses, biçim ve telaffuz yönlerinden değişiklikler gösteren kollara ayrılması, mekân farklılaşması ve zaman geçmesiyle, ayrıca farklı dillerle ilişkilere girmesiyle ilgilidir. Bir dil farklı coğrafyalarda yaşamaya başladığında dillerinde de önceleri çok önem arz etmeyen, ancak zamanla çoğalıp fark edilir duruma

gelen değişiklikler görölür. Zaman geçtikçe artan bu değişiklikler, kolların başka başka dillerle ilişki içinde olmasıyla daha da artar. Türklerin hareketli, daha doğru bir ifadeyle konargöçer bir hayat yaşamaları, sürekli yer değiştirmelerine ve bunda etken olmuştur. Yaşadıkları hayat tarzından kaynaklanan bu bölünmeler, dillerinde de erken zamanlarda belirgin farklılıkların oluşması sonucunu doğurmuştur.

Yazı öncesi dönemde (Karanlık Dönem) Türkçe için üç aşamadan söz edilebilir: Ana Altayca (Altay Dil Birliği) Dönemi, en Eski Türkçe Dönemi ve İlk Türkçe Dönemi. En Eski Türkçe dönemi: Eski Batı Türkçesi, Eski Doğu Türkçesi olmak üzere değerlendirilir. Eski Batı Türkçesi: Avarlar ve Avar Türkçesi, Hazarlar ve Hazar Türkçesi, Eski Bulgarlar ve Bulgar Türkçesi olarak kendi arasında bölünebilir. Eski Doğu Türkçesi ise Kök-Türkler ve Kök-Türkçe, Uygurlar ve Uygurca olmak üzere ayrılır. Bundan sonraki dönem Orta Türkçe diye adlandırılır. Orta Türkçe kendi arasında, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kuman-Kıpçak Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi olarak farklı dönemler de değerlendirilebilir. Sonra Yeni Türkçe çağı ve Modern Türkçe dönemi karşımıza çıkar. Bugün Modern (Çağdaş) Türkçe kavramı kastedilen: Çuvaş Türkçesi, Yakut Türkçesi, Kuzey-Batı (Kıpçak) grubu, Güney Batı (Oğuz) Grubu, Doğu (Özbek-Uygur) Karluk Grubu, Kuzey-Güney (Sibirya) Grubu dilleridir.

Şaire göre bu farklılaşmalara rağmen, farklı kolların meydana getirdiği gerek yazı dili ve ortak geleneğe bağlı sözlü ürünler Türk lisaniyla yaşanmış ve ortak Türk kültürünü meydana getiren dil hazineleri, dil yadigârlardır. Bunlar Türk dili sayesinde nesilden nesillere aktarılmış değerlerdir. Bunlar Türkçe ile yaşanmış hayat parçalarıdır. Şair “şiir şiir” yinelemesiyle yaşam parçalarının değişik zaman ve mekânlarında telmih edilmiş yazılı edebiyata, Türk dili yadigârlarına bir gönderme yapar. Bu gönderme ile Orhun, Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kuman-Kıpçakçası, Çağatay, Eski Anadolu, Osmanlı ve “*Türk olan Yaşar Türkçe*” diyerek de çağdaş anlamda yedi yazı dili ile söylenmiş, el ile yazılmış el yazması ya da basılarak yazılmış ve yayımlanmış Türk dili yadigârlarına bir hatırlatma (telmih) yapmaktadır.

“*Bağımsız yedi Devlet / Aynı soy aynı millet / Hür olsun ilelebet / Olsa da yedi nehir / Umman bir...*” (Durbilmez, 2011: 5).

Daha önce “Bayram Durbilmez’in ‘Turnalar’ Şiiri İle Türk Dünyası’na Ruhsal Bir Farkındalık” başlıklı

yazımızda şöyle bir değerlendirme yapmıştık: “*Bayram Durbilmez, güçlü yönümüz olarak, ‘yedi devlet ve bir millet’ olarak gördüğü bir üst kurumun varlığından söz ediyor. Bir üst kurum olarak sunduğu yedi devletin insanların şiirlerinde bir turna katarı gibi semada gezdiriyor. Şiirlerinde onlar için güçlü yönlerimizi, fırsatlarımızı ve zayıf yönlerimizi, tehditlerimizi şiir diliyle bir hayat, bir kültür, stratejik bir akademi kuruyor. Böylece şiiri bir hayat, kültür akademisi kıvamında şiir dilinin sağladığı imkânlarla bir ozan, kam, baksı ve şaman kişiliği ile karşımıza çıkıyor. İfadelerinde nefis-i mutmain istasyonunda Allah’a dua niyetiyle sunulan niyazlar da mevcut. Bu nedenle şair Yesevi kültürünün bir alp-ereni olarak beynimizi savaş meydanı olarak gören bilinçaltı (subliminal) savaş cephesinin stratejik bir kurmay subayı gibi bu mücadelede şiirleriyle yer alıyor*” (Bilgehan, 2017: 12).

Bu kıtada da şair, “*bağsız yedi devlet*”, “*aynı soy*” ve “*aynı millet*” imgelerini kullanarak “bağsız yedi nehir” benzetmesiyle, yedi bağsız Türk devletini bunların beslediği olarak ummanı da “Türklük” kavramı olarak üst kurum olarak değerlendirir. Turnalar şiirinde “Turna katarı”nın başı olarak değerlendirdiği “Türklük” kavramını bu şiirinde “yedi bağsız nehir” ile suladığı bir ummana benzettir. “Yedi bağsız nehir” benzetileni kullanılırken benzeyen “yedi bağsız devlet” kullanılmadığından açık istiare, benzetilen “umman” kavramı ile hayal edilen “bağsız dünya Türklüğü” benzeyen olarak kullanıldığından açık istiare yapılmıştır.

“*Gök çadır güneş bayrak / Türk’e bir yakın irak / Kut vermiş yaratan Hak / Türk milleti Cihangir / Turan bir...*” (Durbilmez, 2011: 5)

Şair burada yine daha önce ifade ettiğimiz gibi: “*Türk iradesi Oğuz’un ifadesiyle ‘Kün tuğ bolğıl, kök kurikan.’ yani, ‘Güneş tuğumuz (bayrağımız) gök kubbe çadırımızın kubbesi olsun!’ duasının algısına sahip bir iradedir.*” (Bilgehan, 2017: 8.) Şair bu kıtada “gök çadır” ifadesi ile Oğuz Kağan destenaindaki “Kök Kurikan (=kök/ᠵᠢᠷᠢᠨ), =kurikan /ᠵᠢᠷᠢᠨ ᠶᠢᠨᠨ” ifadesini ve “güneş bayrak” imgesi ile Oğuz Kağan’ın “Kün tuğ / ᠵᠢᠷᠢᠨᠶᠢᠨᠨ” ifadesini bize çağrıştırır hatırlatır ve Oğuz Kağan destanındaki bu ibareyi hatırlatarak telmih eder.

“Kut vermiş yaradan Hak” mısrası ile “Kut” kavramı ile “kut, talih, saadet; Tanrı’nın lütfu kastedilerek Köl Tigin ve Bilge Kagan abidelerindeki şu ifadeleri çağrıştırarak telmih eder: Tanrı bağışlasın, ilahi lütfum olduğu için, kısmetim olduğu için, ölecek halkı diriltip doyurdum. “*Tefiri yarlıkazu kutum bar için ülügüm*

“Tevhîd (Birlik)” ruhunda birleşilebilirse doldurabilir. Tarihin derinliğinden beri bunu hedeflediğimiz, ancak tam olarak ulaşamadığımız için, içimizde bu boşluktan kaynaklanan duygusal gerilimler yaşıyoruz. Tek tek Türk bireyleri olarak ve farklı devletler olarak bu hayatta her şeyi yerine getirirsiniz, ama nedenini bir türlü açıklayamadığınız o boşluk hep sizinle beraber olmaya devam edecektir. Onunla birlikte yaşayacaksınız. Başka milletlerin ortaya koyduğu düşünce tohumlarının elimize tutuşturduğu çok tehlikeli yan etkileri olan reçetelerin bize sunduğu ilaçlarla bu boşluktan kurtulamayız. Bu boşluktan ebedî olarak kurtulmak istiyorsak bu reçete millî olmalıdır ve Türk bilge doktorları tarafından Kök-Tengri referansıya reçetelere yazılmalıdır. Batı medeniyeti, çeşitli ve korkutucu yan etkilere sahip ilaçlarıyla bizi daha koyu bir depresyona ve bunalıma itebilir. Şair bu depresyonun milli reçetesini bize Türk bilge doktorlarının “Otaçı” ruhuyla sunuyor. Başka milletlere ait kurgulanan dinî görünümü de, millî görünümü de olsa bizleri toplu bir hezeyana yönlendireceği açıktır. Yabancı istihbarat örgütlerinin kendi mütehassıslarına, bilim adamlarına ve düşünürlerine hazırlattığı antidepresanlar ile parçalanmaya meyilli olmamız büyük bir tehlikedir.

Bugün Türk dünyasının ortak hayatını meşgul eden Türk milletine (Yedi nehrin beslediği Ummana) mutluluğun resmini hayalinde oluşturmayı engelleyen faktörler yabancı antidepresanların sonucudur. Bu ilaçların oluşturduğu yan etkilerle hayatımızı bir tür korku filmine dönmüştür. Korkunu sardığı yürekler peşinen esir düşmüştür. Bütün bir Türk ve İslam âlemi milli ve doğru dinî referanslarla hazırlanmayan reçeteler sayesinde yüksek tansiyona mahkûm, her an kalp krizi geçirecek bir hayat modunda yaşamaktadır. Ozantürk gibi şairlerin saf çocuksu ruhları ile terennüm ettikleri şiir dilinin gücüyle kalbimize hitap eden bilge insan düsturlarını milli antidepresan olarak kabul edelim. Türk milletinin tarihi seyir içinde var kıldığı Türk’ün İslâm anlayışını Evangelist Hristiyan ve Yahudilik kaynaklı bir ılımlı İslam antidepresanlarına kanmayalım.

Bugün içinde bulunduğumuz çağda beden, fizik ve ruhen sağlıklı olmamızı engelleyen maddi ve manevi unsurların başında manevi dünyamızı birlik-dirlik noktasında etkileyen seçici olmadan dinlediğimiz, gördüğümüz ve okuduğumuz şeyler geliyor. İkincisi atalarımızın kendi kültürlerine dayalı olarak geliştirdikleri kültürlere aykırı, Batı ve diğer kültürlere yönelirken empoze edilen kültürler. Türk bedeninde Türk kültürüne aykırı yaşıyoruz!

Mutsuzuz çünkü yaşantımız, dinlediklerimize, gördüklerimiz, okuduklarımız ve yediklerimiz Türk bedeninin biyolojisini, fizyolojisini ve ruhaniyetine uygun olmadığı için manevi dengemizle beraber, beyin kimyamızın da dengesi, hücre yapımızdan, zihin dünyamıza kadar etkileniyor ve maddi ve manevi bakımından sağlığımız bozuluyor

İnsan fitratına uygun bir biçimde doğal ses formatında çocuk aklın saflığında ortaya konan şair sözüyle terennüm edilmiş düşüncelerdir. Ozantürk örneğinde ortaya konmuş şair sözü kendi doğal seyrinde yaşanmış haliyle millî ve dinî fitrata uygun genetiğine müdahale edilmemiş düşünceler halinde “Birnâme” şiirinde sunulmuştur. Buradaki düsturlar millî ve dinî anlamda geleneğimize uygundur. Türk milletinin dünya görüşü ve ananesinden beslenmiştir. Düstur ve düşünceler Allah’ın bize sunduğu formattadır. Allah bizi Türk bedeniyle, İslam ahlak ve faziletine sahip olalım diye yaratmış ve var kılmıştır. Arap’ı Arap, Fars’ı da Fars formatında bir isim anlayışına sahip olsunlar diye yaratmıştır. Bu nedenle Ozantürk’ün çocuk saflığı ve idrakiyle sunulmuş bu şiir ne Farsî ne de Arabîdir. Tamamen Türk ve İslam ülküsüne uygun bir formata ve lezzettedir. Şair bu lezzetle, “nerede birlik, orada dirlik”, “el el ile, değirmen yel ile”, “bir elin nesi var, iki elin sesi var”, birlikten dirlik doğar”, atasözlerinde ve “anca beraber, kanca beraber”, “can yoldaş”, “dirlik düzenlik” gibi deyimlerde işlenen birlik ve dirlik temasını millî ve dinî bir lezzette bize sunmuştur.

KAYNAKLAR

Bilgehan, Mehmet (2017), “Bayram Durbilmez’in “Birnâme Şiirinde Tevhîd (Birleme) İnanç, Erciyes Dergisi S.478 (Eylül), Kayseri.

Bilgehan, Mehmet, (2017), “Bayram Durbilmez’in ‘Turnalar’ Şiiri İle Türk Dünyası’na Ruhsal Bir Farkındalık”, Erciyes, yıl:40, S.475 (Ağustos), Kayseri.

BKY D23: Bilge Kagan Yazıtı, Doğu Yüzü 23. Satır

BKY K7, 35: Bilge Kagan Yazıtı, Kuzey Yüzü 7, 35. Satır

Bogenbayev, Nurbolat- Calmırza, Aydın, (2014), Eski Türk Dünya Görüşündeki “Kut” ve “Karga” Kavramları”, Milli Folklor, Yıl 26, S. 103, Ankara.

Clauson, Sir Gerard, (1972), An Etimological Dictionary of P-Per-Thirteenth-Century Turkish, Oxford.

Çavuşoğlu, Ali, (2015), Türk İslâm Edebiyatı (Kitaplar, Türler, Devirler ve Şahsiyetler, Kayseri.

Durbilmez, Bayram, (2011), Birnâme, Kömen Yayınları, 8. Baskı, Konya.

Ergin, Muharrem, (1989), Dede Korkut Kitabı I, TDK Yay., Ankara.

Gökalp, Haluk, (2006), “İslam Felsefesinin ve Kelamın Divan Şiirine Yansımaları: Tevhid Kasidelerinde İsbat- Vacib”, Osmanlı Araştırmaları Dergisi (The Journal of Ottoman Studies) XXIV, İstanbul.

TÜRK

Hançerlioğlu, Orhan. (1976), Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar -Akımlar), İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Karadaş, Çağfer (2012), “Mürce’nin Mezhepliği Problemi ve Ebû Mansûr el-Mâtürîdî”, Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 22 - 24 Mayıs 2009, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Özalp, N. Ahmet, (2012), Bilgelik Divanı, Aryan Yay., İstanbul.

Özel, İsmet, (1998), Tahrir Vazifeleri, İstanbul: Şule Yayınları.

Roux, Jean-Paul, (2011), Eski Türk Mitolojisi, Ankara.

Sarıkaya, Safet, (2012), “Mâtürîdî’nin Din Anlayışında Hoş-görü”, Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 22 - 24 Mayıs 2009, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tarlan, Ali Nihat. (1936), Divan Edebiyatında Tevhidler. İstanbul.

Tekin, Talat, (1988), Orhun Yazıtları Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

Yaşaroğlu, Ahmet Halit, (1947), Kur’an-ı Kerim’in Tercüme ve Tefsiri Tanrı Buyruğu, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.

Yavuz, Yusuf Şevki, (2012), “İmâm Mâtürîdî’nin Tabiat ve İlliyete Bakışı”, Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 22 - 24 Mayıs 2009, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

NE AHİR NE EVVELİM

Ölümden hiç korkum yok, emanettir can bende,
Yiğitlik özde kılıç, kalkandır iman bende.

Baş eğik duracaksa ne işi var bedende.

Ey şahlanan bayrağım hissensi al kanımdan,

Göklerde süzülüştün kutsaldır bu canımdan.

Sesim toptan daha gür, kükrer kalbimde arslan,

Kâh şahindir bakışım, kâh yırtıcı bir kaplan!

Yedi başlı ejderha canlanır ruhta o an,

Ne Ahmet’im ne Mehmet gözü kara Emel’im,

Vatana can verecek ne ahir ne evvelim.

Yer arifesini kutlar, bayramını asuman,

Can vermedi mi Ayşe, Fatma, Halide Sultan!

Onlarda yaşlı, çocuk, bil ki gençti bir zaman...

Bende kırpmam gözümü can esirger miyim hiç?

Vatan benim namusum istersen kellemi biç!

Erim ölse oğlum var, oğlum ölse ben varım!

Geçilmesi zor kale, set çekilmiş duvarım.

Ecel şerbeti içtim sen rahat ol askerim!

Dünyaya iki kere Türkler hükmedecektir,

Dün öyleydi bugün de ve hep emredecektir...

Kemikten yığın diye toprağa teslim olan,

Sanmayın ki bir ölü mezar altında kalan.

Nur yüzlüdür cemali, gönül gözüne dolan.

Mübarek bir değerdir sorsan bunu kim bilmez.

Elbette diridirler şehitler asla ölmez!

Emel DEMİREZEN

AYŞE (PEYGAMBER GÜLÜ)

Minicik dudağımdan dökülen ilk hecemsin
Uykusuz günlerimde en aydınlık gecemsin
Öperim anneciğim mübarek ellerinden
İnsanlığın anası sen her şeyden yücesin

Şefkat kanatlarına imreniyor melekler
Önce sana ulaşır şikâyetler dilekler
Asil ayaklarından hasretle öpmek için
Sekiz Cennet hurisi sırada seni bekler

Anne mahzun gözü yaş, anne mağrur bağı taş
Anne dertler ortağı, anne biricik sırdaş
Annesiz var olunmaz, annesiz hayat zindan
Annesiz boyun bükük, annesiz eğiktir baş

Anne hayatı çile, annenin bağı yanık
Herkes uykuda iken bir tek anne uyanık
Sevgi hürmet anneye, binlerce minnet onaYa
Rab bizi eyleme, anneye asi sanık

Anne sevgi pınarı, anne ninni bülbülü
Onsuz açmaz çiçekler, kokmaz bağlar sümbülü
İncitmeyin anneyi, “Öf” demeyin önünde
Annemin adı Ayşe, Ayşe peygamber gülü*

Ali TÜRKARSLAN

MIRALI VE SULTANSÖYÜN DESTANI-I

Dr. Ahmet KAYASANDIK

Hüseyin Baykara'nın mektep arkadaşı ve yakın dostu, Çağatay edebiyatının meşhur şairi Ali Şir Nevayî'nin Türk dünyasında ayrıcalıklı bir yeri vardır. "Ali Şir Nevayî'nin bütün hayatı ve başından geçen olaylar halk arasında geniş yankı bulmuş ve folklorlaşarak halk muhayyilesi ile zenginleşip bir bakıma sözlü kültürde bir Nevayî külliyesi oluşturmuştur" (Türkmen, 2002:26). Türkmenler arasında da Ali Şir Nevayî ile Hüseyin Baykara hakkında birçok hikâye anlatılmıştır. Bunlardan biri *Mıralı (Novayi)* adıyla Berdi Kerbabayev imzasıyla 1948'de yayınlananmıştır. Eserin söz başında "yazar, Nevayî'nin Türkmenler arasında 'Mıralı' adıyla anıldığını, Hüseyin Baykara'ya da 'Sultansöyün' dendiğini belirtmektedir" (Biray, 1998: 57). Bu eser Nergis Biray tarafından Türkiye Türkçesine aktarılarak "Türkmenler Arasında Ali Şir Nevayî Hakkında Anlatılan Halk Destanları" başlığıyla Millî Folklor dergisinin 39. ve 40. sayılarında (1998) iki parça hâlinde yayımlanmıştır.

Aşağıda Kiril harfli özgün baskısından Latin harflerine ve Türkiye Türkçesine aktarılarak verilen metin Kâbe Borcakova tarafından derlenmiş ve baskıya hazırlanmıştır. Eserin "Söz Başı" nı yazan Profesör Nazar Gullayev, bu destanın diğer adının "Gülfam" olduğunu belirttiikten sonra derleme sürecini şöyle özetler: "Türkmen destanlarının canlı bir hazinesi sayılan Kurt Yakup, bu destanı kendi halifesi Rozi'dan öğrenmiştir. Kerim adlı babasından 11 yaşındayken öğrenen Yakup'un karısı Aksultan ise destanı tamamlanmıştır. K. Borcakova bu destanı ilk kez Kurt Yakup'tan dinleyip yazıya geçirmiştir. Ancak Kurt Yakup, destanı mufassal anlat(a)madığı için Borcakova, Kurt Yakup'un talebesi Hazret Çarı'dan da dinlemiştir. Aşağıdaki metin, Hazret Çarı'dan alınan materyale göre hazırlanmıştır" (Borcakova, 1998: 3-6).

Biray'ın aktardığı metinle aşağıdaki metin arasında benzerlikler görülmekle beraber farklılıklar ve manzum parçalar daha çoktur.

Kiril harfli destanın, Latin harflerine aktarılan özgün şekli sağ sütunda verilmiştir. Türkmen Türkçesiyle yazılan metin, Türkiye Türkçesine aktarılırken daha kolay anlaşılabilir diye bazı kelimelerde ve çekimlerde birtakım tasarruflarda bulunmuş ancak mümkün oldukça metnin özgün üslubu korunmaya çalışılmıştır.

MIRALI VE SULTANSÖYÜN

Afganistan'ın başkenti 15. asırda Hırat'tı. Onun padişahına Baykara derlermiş.

Baykara'nın babasına Toğrulbey, Toğrulbey'in babasına Uğurbent, Uğurbent'in babasına Abdibatman derlermiş. Onlar Abdibatman'dan nesilden nesle padişah olup gelmişler.

Baykara bir gece düş görüyor. Düşünde ona:

- Ey, Baykara! Sen kendinden oğul gibi oğul kalsın diyorsan, on yıl içerisinde kadir gecesi kuyruklu yıldız doğar, o yıldız yemek pişme vakti durur ve batar. O yıldız batmadan kadınına yönelirsen, senden akıllı ve güzel konuşan çocuk dünyaya gelir. O oğlun ayrıca padişah olur. Yoksa, diğer doğan çocuklarından netice yok, sözleri ayan olur.

Padişah yiyeceğini içeceğini vererek, aylığını günlüğünü belirleyerek kuyruklu yıldızın doğacağı tarafa bekçi koyar. Bekçi gün batınca varıp minare-

MIRALI HEM SOLTANSÖYÜN

Ovganistanın paytağı 15-nci asırda Hırat bolan. Onun patışasına Baykara diyer ekenler.

Baykaranın kakasına Toğrulbeğ, Toğrulbeğın kakasına Uğurbent, Uğurbentın kakasına Abdibatman diyer ekenler. Olar Abdibatmandan nesilme-nesil patışa bolup gaydan.

Baykara bir gice düş görür. Düşünde ona:

- Ey, Baykara! Sen özünden oğul şekilli oğul galsın diyseñ, on yılın devamında gadır gicesi guyruklu yıldız doğar, ol yıldız nahar bişer salım saklanır-da batar. Şol yıldız batmanka, ayalıña mähir bildirseñ, senden akıldar hem dilevar perzent dünyä iner. Şol perzendiñ hem patışa bolar. Yoğsam, beyleki doğlan perzentlerinden netice yok - diyen sözler ayan bolyar.

Patışa iycek-içceğini berip, aylık-günlüğünü belläp, guyruklu yıldızın doğcak tarapına garavul goyyar. Garavul gün yaşanda barıp minara münyär,

ye çıkar, gün doğduğunda geri döner. Böylece altı yıl bekçilik yapar, yedinci yıl kadir gecesini kuyruklu yıldız güneydoğudan parlayarak doğar. Bekçi gece yarısında yıldızı görüp, köşke doğru koşar.

Sahrada bir koyun çobanı evine çok yakın yerde koyunlarını yatırmıştı. Bekçi tesadüfen o koyun sürüsünün üstüne geliyor. Koyunlar ürküp ikiye bölünüyor. Çoban eline eğri değneğini alarak:

- Dur! Nereye gidiyorsun gece yarısında bu koyunların ortasında ne yapıyorsun? diyerek biraz öncekinin yakasından tutar.

- Dur, ho-ov, beni bırak, tan ağarıyor! Ben tez yetişmeliyim.

- Yok, kaçamazsın. Nereden gelip, nereye gidersin? Niçin gittiğini söylemezsen, bırakmam.

- Dur, söyleyeyim. İşte, kuyruklu yıldız doğdu.

- Doğduysa ne oldu?!

- Onun sırrını söyleyemem.

- Söylemezsen, gidemezsin, söyle dedim, söyle! diyerek, değnekle bir iki kez keyifle bekletiyor.

- O yıldız batmadan, karına yakınlaşsan, o da hamile olsa, güzel konuşan alim çocuk, dünyaya gelirmiş. O ayrıca padişah olurmuş.

- O zaman önceden böyle desene, diyerek çoban, bekçiyi bırakıyor, değneğini atıp evine doğru yumularak gidiyor. Vakti gelince, koyun çobanından Miralî doğuyor.

Bekçi koşarak büyük kapının önüne varıyor, görüyor ki, kapı kapalı.

- Aç ho-ov kapıyı, diyerek, [kapıyı] tekmeleyerek bağıriyor. Kapı muhafızı:

- Haydi [oradan], belki de sen padişahı öldürmeye geldin, gece yarısı kapı açılmaz. Niçin, nereden geliyorsun?

- Ben padişahın kendi koyduğu adamıyım. Aç! Ben tan atmadan padişahın yanına varmalıyım. Çabuk aç!

- Niçin geldiğini söylemezsen kapı açılmaz.

Bekçi, kapı muhafızına durumu anlatıyor fakat o da kapıyı şakırdatarak açarak evine doğru koşuyor. Kapı muhafızının karısının da ayı günü dolunca Etlet dünyaya geliyor.

Bekçi üçüncü sırada padişahın yanına varıyor.

gün doğanda-da gaydyar. Şeylip, altı yıl gullukda duryar, yedinci yıl gadır gicesi guyruklu yıldız ilerden yalpıldap doğyar. Garavul gicaniñ yarımında yıldızı görüp, köşge tarap yazzını beryar.

Sährada bir goyun çoban öyüne yakınrak yerde goyun yatıran eken. Garavul tötänden şol goyun sürüsiniñ üstünden gelyar. Goyunlar ürküp ikä bölünyar. Çoban eline eğri tayağını alıp:

- Dur! Nirä baryarsın gicaniñ yarımında bu goyunlarıñ ortasında näme işläp yörsün?! - diyip, yañkınıñ yakasından tutyar.

- Dur, ho-ov, meni sıpdır, dañ atıp baryar! Men tiz yetmeli.

- Yok, sıpmarsın. Nireden gelip, nirä baryarsın? Näme üçin baryanıñı aytmasañ, sıpdırman.

- Dur, aydayın. Hanha, guyruklu yıldız doğdı.

- Doğanda näme?!

- Onuñ sırrını aytmalı däl.

- Aytmasañ, sıpmarsın, ayt diydiğim, ayt! - diyip, tayak bilen birki gezek mazalı donduryar.

- Şol yıldız batmanka, ayalıña ısnişsañ, ol hem hamıla bolsa, dilevar, alım perzent dünyä inyärmış. Ol hem patışa bolyarmış.

- Onda ertirden şey diy-dä - diyip, çoban garavulı goyberyar-de, tayağını taşlap, öyüne bakan yumlugayyar. Vagtı yetip, goyun çopandan Miralî döreyar.

Garavul ılgap dervezaniñ ağzına baryar, Görse, derveze yapık.

- Aç ho-ov dervezani - diyip, depip gıgıryar. Dervezeban:

- Yeri, belki, sen patışanı öldürmäge gelensiñ, yarıgice derveze açılmaz. Näme üçin, nireden gelyärsiñ?

- Men patışanıñ öz goyan adamı. Aç! Men dañ atmanka patışanıñ yanına yetmeli. Aç tizräk!

- Näme üçin baryanıñı aytmasañ, derveze açılmaz.

Garavul dervezebanı yağdayı düşündiryar velin, ol hem dervezani şakırdadıp açıp, öyüne tarap ılgayar. Dervezebanıñ ayalınıñ hem ayı-günü dolup, Etlet dünyä inyär.

Garavul üçüncü nobatda patışanıñ yanına bar-

Baykara ile bekçinin arasında şöyle soru cevap oluyor:

- Gördün mü?
- Gördüm.
- Hiç kimseye söylemedin değil mi?!
- Söyledim.
- Çok merak ettim! Kime söyledin?
- Aman, bir çobanla kapı muhafızına söyledim.

Söylenerek padişah da gözde karısının yanına koşuyor. Baykara'nın oğlu oluyor. Oğluna Sultan Hüseyin (Sultansöyün) adını koyuyor.

Dördüncü olarak yıldız görenin kendi kalıyor. Eziyetini çekip yıldız gören benim. Benden de kalsın alim çocuk diyerek, bu da tan atmadan evlerine yetişiyor. Bekçinin karısı da hamile kalıyor. Dokuz ay, dokuz gün tamamlanınca, ondan da diğerleri ile aynı gün içinde kız çocuk dünyaya geliyor. Ona Gül-Gülfam adını koyuyor.

Yine bir gün padişahın düşünde ona:

- Ey, Baykara! Sen yalnız kendinden alim çocuk sahibi olacaktın ama halkın arasında seninkiden başka üç tane daha doğdu. Eğer oğlun o üçünü köşke kendi yanına çekemezse, gelecekte o şahlık süremez. Onlar halk arasında kalırlarsa senin oğlunu tahtından indirirler, şeklinde sözler ayan olur.

Padişah sabah kalkarak derin düşünceye dalar. Oğlum büyümemişken, bu şeyleri düşünmemişken, kendim âlemden göçsem, bunlar onu tahtından indirirler, diyerek düşünüyü kitaba yazar. O yazı şöyledir:

Ey, oğlum! Halkın arasında üç tane akıllı vardır. Bunları kendi yanına - köşke çek. Eğer onları bulup, köşke çekmezsen, seni tahttan indirirler. Bu işi yaşlı vezirlerden gizli yap. Onlar yaşlı kurnazlardır, sana rahat vermezler. Aman, onu et, bunu et! diyerek onca nasihatları o kitaba yazar.

Sultansöyün on iki yaşına değer. Baykara da bir gün hastalanır, başı yastığa değer. Ölmeden önce yanında oğluna bir anahtar veriyor da ona şöyle diyor:

- Ey, oğlum, filan oda kütüphanedir! Onu açıp, içindeki kitapları okuyasın! Benim gösterdiğim gibi bu işi yap! diyerek vasiyet edip, vefat ediyor. Sultansöyün babasını defnediyor. Şahlık Sultansö-

yar. Baykara bilen garavulın arasında şöyle soragocap bolyar:

- Gördünmi?
- Gördüm.
- Hiç kime aydayan dâlsin-le?!
- Aytdım.
- Gara bir merk etdim! Kime aytdın?
- Ay, bir çoban bilen dervezebana-ha aytdım.

Kâyincirâp, patışa hem in ey göryân ayalının yanına ilgayar. Baykaranın oğlı bolyar. Oğluna Soltan Hüseyin (Soltansöyün) diyip at goyyar.

Dördüncü bolup yıldız görenin özi galyar. Azabını çekip yıldız gören-â men. Mendenem galsın dana perzent - diyip, bu-da dañ atmanka öylerine yetişyâr. Garavulın ayalı hem hamiladar bolyar. Dokuz ay, dokuz gün tamam bolup, ondan hem beylekiler bilen bir günün içinde gız perzent dünyâ inyâr. Oña Gül-Gülpam diyip at goyyar.

Yene bir gün patışanın düşünde oña:

- Ey, Baykara! Sen diñe özüñden dana perzent galdırcakdın veli, emma halkın arasında seniñkiden başga yene üçüsi döredi. Eğer oğluñ şol üçüsini köşge - öz yanına çekmese, gelcekte ol şalık sürüp bilmez. Olar il arasında galsalar, seniñ oğluñı tagtından ağdararlar - diyen sözler ayan bolyar.

Patışa ertir turup, ağır oya batyar. Oğlum kemala gelmänkâ, bu zatlara düşünmänkâ, özüm âlemden ötsem, bular onı tagtından ağdarlar - diyip, düşünü kitaba yazyar. Ol yazğı şöyle:

Ey, oğlum! Halkın arasında üç sanı akıldar bardır. Buları öz yanına - köşge çekgin. Eğer oları tapıp, köşge çekmeseñ, seni tagtdan ağdarlar. Bu işi garrı vezirlerden gizlin alıp bargın. Olar bir garrı mekirdirler, saña hâzil bermezler. Ay, onı etgin, munı etgin! - diyip, ençe nesihatları şol kitaba yazyar.

Soltansöyün on iki yaşına yetyâr. Baykara hem bir gün keselleyâr, başı yassığa yetyâr. Ölmeziniñ ön yanında oğluna bir açar tabşıryar-da, oña şöyle diyyâr:

- Ey, oğlum, pılan cay kitaphanadır! Şonı açıp, içindâki kitapları okagın! Meniñ görkezmâm boyunça iş alıp bargın! - diyip, ves'yet edip, vepat bolyar. Soltansöyün kakasını caylayar. Şalık Solt-

yüne kalıyor. Söylenen odayı açarak görüyor. Toplanıp duran kitapları okumaya başlıyor. Onların arasından babasının yazısını buluyor.

O kendi vezir-vekillerinin, atlılarını yanına alıp, halk arasına akıllıları aramaya çıkıyor, soru sorarak yola çıkıyor.

Gidip varıyor ki ana yolun üstünde biri hem meydan ederek hem ekmek yiyerek hem de gömleğinin bitini öldürerek oturuyor. Padişah ona:

- Böyle oturman ne? Ana yolun üstünde görene göz olup, yok ol, yoldan bir ayrıl!, diyor.

O oturan ona:

- Görmüyor musun? Yeniyi koyup eskiyi çıkarıyorum, arasında da düşman avlıyorum, üç işi birden bitiriyorum. Senin gibi herkese bir ağız vurup, atın üstünde ağzıma sinek kondurarak dönüp durmuyorum, diyor.

Padişah her yerde akıllı ve güzel konuşan olsa olsa o budur diyerek fikrediyor ondan sonra:

- Sana kim diyorlar?, diye soruyor.

- Bana Etlet derler. Bir vakit babam padişahın kapı muhafızı olmuştur.

Onu konuşurmadan alıp gidiyorlar. Köşke getirip, her türlü denemeler yapıyorlar. Akıllılığına kanaat getirip padişah, Etlet'i kendi yanına vezir ediyor.

Sultansöyün, Etlet'i yanına alıp, diğer akıllıları aramaya çıkıyor. O, Afganistan'da, Merv etraflarında ve kendi gücünün yettiği diğer yerlerinde halk arasında dolanıyor. Ama diğer akıllılar bulunmuyor. Bunlar çölde dolaşmayı, akıllıyı çöldeki çobanların arasında aramayı makul buluyorlar. Sultansöyün, Etlet ile atın başını çöle doğru çeviriyor. Yakındaki koyun güden çobanı gözden geçiriyorlar. Sultansöyün bir hayli yerden ona bağırıyor:

- Ey çoban, selamün aleyküm!

- Ve aleyküm es-selam!

- Çoban, dokuzun üçe yetiyor mu?

- Baştan başa. Hoş! diyerek, değneğini bulayarak koyununu sürüp gidiveriyor.

Sultansöyün yanındakine:

- Anladın mı?, diyor. Yanındaki ona:

- Anlamadım, diyor. Sultan:

tansöyüne galyar. Aydılan çayı açıp görür. Üşüşüp yatan kitapları okap başlar. Şoların arasından kakasının yazgısını tapyar.

Ol öz vezir-vekillerinin, atlılarını yanına alıp, il arasına akıllıların gözleğine çıkar, sorag salıp uğrayar.

Gidip baryarka, ulı yolu üstünde biri hem meydan edip, hem nan iyip, hemem köyneğinin bitini öldürüp otır. Patışa oña:

- Bolup oturuşın nähili? Ulı yolu üstünde görene göz bolup, yok bol, yoldan bir ayrıl! - diyyär.

Ol oturan oña:

- Göreñokmı? Tözäni salyan, köñäni çıkaryan, arasında-da duşman avlayan, üç işi birden bitiryän. Sen yalı her kime bir ağız urup, atın üstünde ağzıma sinek gundurıp, aylanıp yöremok - diyyär.

Patışa her yerde akıllı hem dilevar bolsa, meğrem ol şudur diyip, pikir edyär-de, ondan:

- Saña kim diyyärler? - diyip sorayar.

- Maña Etlet diyerler. Bir vagt kakam patışanın dervezebanı bolupdır.

Onı gepletmän alıp gidyärler. Köşge getirip, her hili sınağlar edyärler. Akıllılığına göz yetirip patışa Etledi öz yanına vezir edip belleyär.

Soltansöyün Etledi yanına alıp, beyleki akıllıların gözleğine çıkar. Ol Ovganıstanda, Marı etraplarında hem öz erkiniñ yetyän beyleki yerlerinde il arasına aylanar. Emma beyleki akıllıdarlar tapılmayar. Bular çöle aylanmağı, akıllıdarı çöldäki çopanların arasından gözlemeğı makul bilyärler. Soltansöyün Etlet bilen at başını çöle tarap övüryär. Eteğräkde goyun bakıp yören çopanı sınlayarlar. Soltansöyün esli yerden oña gıgıyar:

- A-hov, çoban, salavmaleykim!

- Valeykim essalam!

- Çoban, dokuzın üçe yetyärmi?

- Serbeserdir. Hoş! - diyip, tayağını bulap, goyunu sürüp gidiberyär.

Soltansöyün yanındakine:

- Düşündinmi? - diyyär. Yanındakı ona:

- Düşünmedim - diyyär. Soltan:

- Anlamadıysan, koyunları dokuz ay bakıp, üç ay kışta ölümsüz yitimsiz, sağ salim çıkarabiliyor musun?, diye sordum. “Alacak verecek olmadan getiriyorum” diyerek yüzünün yolunca cevap verdi, diyor da onu tekrar bir kez daha sınamak için atını onun yanına sürüyor. Sultan, atından inerek onu yanına çağırıyor. Yanına geldikten sonra kamçısının sapıyla çobanın başına tık tık vuruyor. O ise kol gibi dilini çıkarıyor. Sultansöyün yine yanındakine:

- Bunu anlıyor musun?, diyor. O:

- Ben de anlamadım, padişahım, diye cevap veriyor.

- Anlamadıysan, ben ona: “Başa bela neden gelir?” diye sordum. O:

“İki parmak dilden gelir”, diye, kol gibi dilini çıkarıp sözsüz cevap verdi.

Sonra Sultansöyün çobana:

- Sana kim derler?, diye soruyor. Çoban ona:

- Bana Mıralı (Nevayı) derler. Babam bir vakit koyun çobanıydı. “Ata kazancı, oğula helal” diyenlerin söylediğini yaparak bu çölde koyun bakıyorum, diye cevap veriyor.

Mıralı'nın cevapları Sultansöyün'e yaradıktan sonra, o sualine devam ediyor:

- Sizin eviniz nerede?, diye soruyor.

- İşte şu batı tarafındaki kırk süngülü koni şekilli ev bizimkidir.

- Evinize varsam, misafir alır mısınız?

Mıralı, Sultansöyün'e bakıp:

- Vay, şehzadem, bağışlayın! Görüyorum ama sizin kendi halkınızın geleneğinden haberiniz yok gibi mi?! Türkmen halkı misafiri atasından büyük sayar.

- O zaman evinize varsam, önüme çıkarlar mı?

- Mutlaka. kuyruğu kesik ala köpeğimiz vardır. O çok saygılıdır. Sizi değnek vakti meydandan karşılar.

- Bana hayvan keserek beni ağırlar mısınız?

- Bulursak birini, bulamazsak ikisini keseriz.

Sultansöyün, Mıralı'nın sözünü anlamayarak ona sual eder:

- O dediğin ne oldu?

- Düşünmesen, koyunları dokuz ay bakıp, üç ay gışdan ölüm-yitimsiz, aman-sağ çıkarıp bilyärmiñ?- diyip soradım. “Hutma-hutrak getiryän” diyip, yüzünün, uğruna cogap berdi - diyyär-de, onu yine bir gezek sınap görmekçi bolup, atını onuñ yanına süryär. Soltan atından düşüp, onu golayına çağırar. Yanına gelensoñ, gamçısının sapı bilen çobanıñ kellesine tırk-tırk uryar. Ol bolsa gez boyılı dilini çıkaryar. Soltansöyün yine yanındakine:

- Muña düşünyärmiñ? - diyyär. Ol:

- Men-ä düşünmedim, patışahım - diyip cogap beryär.

- Düşünmeseñ, men ondan: “Başa bela nämeden geler?” - diyip soradım. Ol:

“İki barmak dilden geler” - diyip, gez boyı dilini çıkarıp, sözsüz cogap berdi.

Soñra Soltansöyün çopandan:

- Saña kim diyerler? - diyip sorayar. Çoban oña:

- Maña Mıralı (Novayı) diyerler. Kakam bir vagt goyun çoban bolupdır. “Ata kesbi, oğla halal” diyenlerini edip, şu çölde goyun bakıp yörün - diyip cogap beryär.

Mıralı'nın cogapları Soltansöyüne yaransoñ, ol sovalını devam edipdir:

- Siziñ öyüñiz nerede? - diyip sorayar.

- Ho-ol günbatar çetki kırk nayzalı zürrücek öy biziñkidir.

- Öyüñize barsam, mihman alarmısıñız?

Mıralı Soltansöyüne garap:

- Vey, şazada, bağışlañ! Göryän velin, siziñ öz halkıñızın däbinden habarıñız yok yalı-la?! Türkmen halkı mihmanı atasından ulı hasap edyändir.

- Onda öyüñize barsam, önümden çıkarlarmı?

- Hökman. Guyruğı küle ala köpeğimiz bardır. Ol örän gadırlıdır. Sizi tayak salım meydandan garşılar.

- Maña sövüş edermisiñiz?

- Tapsak birini ederis, tapmasak - ikisini.

Soltansöyün Mıralı'nın sözüne düşünmändirde, oña soval beripdir:

- Ol näme diydiğın boldı?

- Yakın kardeşimden bulursak, bir oğlak ya da bir toklu alırız, eğer bulamazsak, gebe keçimiz vardır, onu keseriz dediğim, hürmetli şehzade.

Mıralı'nın söz söyleyişi, nüktedanlığı Sultansöyün'ün hoşuna gitmiştir. O:

- Sen sabahleyin şahın köşküne varasın, deyip köşküne dönüyor.

Mıralı da:

- Olur, diyerek vedalaşıp kalıyor.

Ertesi gün Mıralı koyununu teslim edip ayağı makam ayakkabılı, eğri değneği elinde, keçesini omuzuna atıp, varıyor şah köşküne.

O:

- Es-selamün aleyküm, padişahım! diyerek Sultansöyün'ün önünde elini kavuşturup duruyor.

- Ve aleyküm es-selam!, Mıralı! Ey Mıralı:

Müttakiler sohbetinden

Gönüller ferah demiştir

diyerek şah kendi vezir-vekillerinin gönüllerinin kaldığını bildiriyor. Mıralı ona:

İyilerin sohbetinde

Eşik de saygın bir yerdir

diye cevap verdikten sonra muhkem ayakka-bısını çıkarmadan eşiğin ağzında oturuyor. Sultansöyün'ün ona gönlü razı olmayarak:

- Ey Mıralı, senin yerin orası değildir, benim yanıma geç!, diyor da önceki müttakiler sayılan yaşlı vezirlerinin üstünü çiğneterek onu kendi yanına çağırıyor. Sonra ondan:

- Mıralı, bu Antguyun çok yaşlanmıştır. Bunu çıkarsak, yerine kimi koyarız?! diye soruyor.

- Onun yerine filanı koy.

- Gökçeşibirğan'ın da tarzı yok. Bunu da çıkar-malı. Onun yerine kimi koyarız?

- Onun yerine de filanı koy.

Sultan ne danışsa, akıllı ona hemen cevap veriyor. Yaşlı vezirlerin ise buna gözleri yuvasından çıkacak gibi oluyor. Onlar: "Çölde aylak aylak gezen çobanı getirip, köşkte ettiğine bak! Bizden aklı çokmuş. Sultan delirmiştir, kendini kaybetmiştir" diyerek birbirleriyle fısıldaşıyorlar.

Padişah, Mıralı'dan tekrar onu, bunu soruyor da:

- Golay-goltumdan tapsak, bir çebiş ya-da bir toklu alarız, eğer tapmasak, boğazca geçimiz bardır, sonı soyarız diydiğim, hormatlı şazada.

Mıralının söz uruşı, dilevarlığı Soltansöyüne diyseñ yarapdır. Ol:

- Sen ertir şanıñ köşgüne bararsıñ- diyyär-de, köşgüne gaydyar.

Mıralı hem:

- Bolyar - diyip, hoşlaşyp galyar.

Ertesi gün Mıralı goynunu tabşırıp, ayağı çokaylı, eğri tayağı elinde, oyluğunu egnine atıp, bar-yar bärden şa köşgüne.

Ol:

- Essalavmaleykim, paüşahım! - diyip, Soltansöyüniñ gaşında gol govşurıp duryar.

- Valeykim essalam, Mıralı! Ey, Mıralı:

Mutdağlar söhbetinden

Könüller en diyipdir

- diyip, şa öz vezir-vekillerinden näğileliğini bildiryär. Mıralı oña:

Yağşılardıñ söhbetinde

İşiğem bir düypdür

- diyip cogap berägedän, çokayını çıkarman, işiğün ağzında oturiberyär. Soltansöyüniñ oña göv-ni yetip:

- Ey, Mıralı, seniñ yerin o tayı dälidir, meniñ yanıma geçgil! - diyyär-de, yañkı mutdağlar hasap edilyän garrı vezirleriniñ üstünü basğıladıp, onı öz yanına çağırar. Soñra ondan:

- Mıralı, bu Antguyun hanı garrapdır. Onı ayırsak, yerine kimi goyarıs?! - diyip sorayar.

- Onun yerine pılanını goy.

- Gökçeşibirğanıñam-a hanınıñ uğrı yok. Munı hem ayırmalı. Onun yerine kimi goyarıs?

- Onun yerine hem pılanını goy.

Soltan näme maslahat sorasa, akıldar oña nağt cogap berip otır. Garrı vezirleriñ bolsa muña gözle-ri hanasından çıkaycak bolyar. Olar: "Çölde entöp yören çobanı getirip, köşkte edip oturuşına seret! Bizden akılı känmiş. Soltan däliräpdir, añkası aşp-dır" diyişip, bir-birlerine çavuş çakışyarlar.

Paüşa Mıralıdan yene onı-munı sorayar-da:

- Var, şimdi koyununa bakıver, gerek olursa, tekrar çağırırım! diyor.

Mıralı eşikten çıktığı anda önceki müttakiler galeyana gelerek sultana:

- Padişahım! Senin akılın şaşmıştır, sen bir hastalığa tutulmuşsun, delirmişsin, diyorlar.

- Ya, niçin?!

- O çölde gezip duran bitli çobanın köşkte ne gereği var?! Şimdi akıldarın, öğüt verenin, danışmanın şu çoban mı oldu?!

- Onun akli sizinkinden çok.

- Akli çok olsa, çölde koyun bakar mıydı?

- O zaman onunla aklınızı deneyip göreyim!

- Gelin, beriye!

- Size bir sual. Gerçekle yalanın arası kaç günlük yoldur? Bunu bilin!

- Hı-ım, ooo! Padişahım, bize vakit, fırsat ver. Bu sual kolay değil.

- Varın, size dört gün izin. Dört günde bilin!

Onlar dört gün boyunca mücadele ettiler. Biri iki günlük, diğeri dört günlük, üçüncüsü yirmi günlük, öbürü kırk günlük, diye iddia ederek şahın karşısına geldiklerinde kendilerinin cevaplarını söylediler. Sultansöyün onlara:

- Birinizinki de doğru değil. O gönlünüzün almadığı çobanı çağıracağım, bu suali soracağım. Bilirse tamam, bildi, bilmezse hemen darağacına asacağım, dedi. Onlar:

- Olur, diye kabul ettiler.

- Çağırın!

Mıralı'ya ikinci kez haber gönderiliyor. Mıralı yine değneğini alıp geliyor. O, Sultanın karşısında durarak ellerini kavuşturup selam veriyor da yine makam ayakkabısıyla oturuyor. Sultan ona:

- Ey, Mıralı, sana bir sual soracağım. Bu suali-me cevap veremezsen, başın ölümlü malın talanlı, diyor.

Mıralı da ona:

- Tamam, Padişahım, ben buna razıyım, diyor.

- O zaman gerçek ile yalanın arası kaç günlük yoldur? Bunu bil!, diyor.

- Dört parmağın arkasıdır Padişahım!, diyerek

- Bar, indi goynunu bakıber, gerek bolsa, yine çağırarın! diyyâr.

Mıralı işikden çıkan badına yañkı mutdağalar gala gelip, soltana:

- Patışahım! Seniñ akılın çaşıpdır, sen bir zat tapınıpsıñ, däliräpsıñ - diyyärler.

- Hä, näme?!

- O çölde gezip yören bitli çobanın köşkte nä köri bar?! İndi akıldarın, geñeşdarın, maslahatçıñ şol çoban boldumı?!

- Onuñ sizden akılı kân.

- Akılı kân bolsa, çölde goyun bakarmıdı?

- Onda şonuñ bilen akılınıñı deñäp göräyiñ!

- Geliñ, bärük!

- Size bir soval. Çın bilen yalanın arası näçe günlük yol? Şonuñ bilin!

- Hı-ım, bo-ho! Patışahım, bize vagt, pursat bergil. Bu soval añsat däl.

- Bar, size dört gün rugsat. Dört günde bilin!

Yankılar dört günlöp cedelleşdiler. Biri iki günlük, yine biri dört günlük, üçüncüsü yiğrimi günlük, beylekisi kırk günlük - diyip, cedelleşip şanın gaşına geläge-de özlerinin cogaplarını aytdılar. Soltansöyün olara:

- Birinizinkem doğru däl. Şol gövnünüz yetmeyän çobanı çağırıcak, şu sovalı bercek. Bilsehä bileni, bilmeşe zamanını bermän dardan ascak - diydi. Olar:

- Bolyar - diyip razılaşdılar.

- Çağırın!

Mırala ikinci mertebe habar iberilyâr. Mıralı yine tayağını süyröp gelyâr. Ol Soltanın gaşında durup, gol govşurıp salam beryâr-de, yine çokaylı oturiberyâr. Soltan oña:

- Ey, Mıralı, sana bir soval bercek. Şol sovalıma cogap berip bilmeşeñ, başın ölümlü, malın talanlı - diyyâr.

Mıralı-da oña:

- Lepbey, patışahım, men ona razı - diyyâr.

- Onda çın bilen yalanın arası näçe günlük yol. Şonuñ bil! - diyyâr.

- Dört barmağın añırsıdır patışahım! - diyip,

baş parmağını yatırıp, dört parmağını gösteriyor da tazim ederek müttakilerin üstünden daha yüksek dereceli olduğunu gösteriyor. Dört gün diyenle kırk gün diyen “benimki doğru, benimki doğru, demedim mi, demedim mi” diye hemen ortaya atılıyorlar.

Mıralı onlara:

- Durun! Birinizinki de doğru değil. Gözüyle göreninki gerçek, kulağıyla işiteninki ise yalandır. İnanmazsanız, gözünüzle kulağınızın arasını ölçerek görün!, diyor.

Deneyerek görmek için vuruyorlar şaplağı. Böyle yaparak duluklarını kırmızı pancar gibi ediyorlar.

Mıralı yine:

- Gözünle görmezsen, kulağınla işittiğine inanmak olmaz. “Söyledi ki söylemiş” “dedi ki demiş” ile gönlünü şişiriyor, diyor. Padişahın diğer vezirleri de doğruca Mıralı’nın akli bizimkinden çokmuş diye, burada Mıralı’ya tazim ediyorlar. Sultansöyün gözdağı vererek Mıralı’yı kendine baş vezir atıyor.

Şimdi üçüncü akıllıyı nasıl bulmalı? O, kız olmalı. Sultansöyün, Etlet, Mıralı üçü bu akıllı kızı nasıl bulacakları hakkında görüşüyorlar.

Mıralı:

- Üçüncü akıllıyı bulmak kolay, dedi. Benim sırtıma bir iki yastığı semer gibi bağlayın, üstüme yırtık bir elbise, başıma da bir külah giydirin! Ayağım yalın olsun. Elimi arkama bağlayarak, nerede kız, gelin çok toplanırsa onların yanında bana vurarak beni kamçılayarak gösteriverin!, deydi. “O zaman niçin vuruyorsunuz?!” derlerse, “Bu bizim dediğimizi yapıyor. Dediğimizi yaptığı için vuruyoruz. Padişahın buyruğu böyle” deyin! “Yaptığınız doğru” diye buna akli başında cevap veren kız olursa, onu bırakmayın!, dedi.

Etlet yönetici olmak üzere on, on beş kişi olup Mıralı’nın sırtına bir iki yastığı semer gibi bağladılar da üstüne yırtık elbise, başına külah giydirdiler. Elini arkasına bağlayarak atın önüne salıp, kamçılayarak yola düştüler. Nerede kız, gelin çok toplanmışsa onların arasından vurarak geçtiler. Kızların, gelinlerin bir kısmı onlara sual sordular:

başam barmağını yatırıp, dört barmağını görkezâyde, tagzım edip, mutdağlarının üstünden ätlöp töre geçiberyär. Dört gün diyen bilen kırk gün diyen “meniñki doğru-da, meniñki doğru, aytmadımında, aytmadımını” bolşuberyärler.

Mıralı olara:

- Duruñ! Biriniziñkem doğru däl. Gözüñ bilen göreniñ çın, gulağın bilen eşideniñ bolsa yalan. İnanmasañız, gözünüz bilen gulağınızın arasını ölçöp göräyiñ!- diyyär.

Deñäp görcek bolup uryarlar şapbadı. Şeydi-bem duluklarını gızıl şugundur yalı edyärler.

Mıralı yine-de:

- Gözüñ bilen görmeñ, gulağın bilen eşideniñe inanmak bolmaz. “Aytdı-aytda”, “diydi-diydä” öykeniñ çışyär - diyyär. Patışanıñ beyleki vezirleri doğrudan hem Mıralınıñ bizden akılı kän eken diyip, şu yerde Mırala tagzım edyärler. Soltansöyün göz edip, Mıralını özüne baş vezir edip belleyär.

İndi üçüncü akıldarı nähili tapmalı? Ol gız bolmalı. Soltansöyün, Etlet, Mıralı üçüsi bu akıldar gızı nähili tapmak barada maslahat edyärler.

Mıralı:

- Üçüncü akıldarı tapmak añsat - diydi. - Meniñ arkama birki yassığı küçenläp dañın-da, üstüme bir yırtık don, başıma-da bir şıpırtmanı geydiriñ! Ayağım yalañaç bolsun. Elimi arkama dañıp, nirede gız-gelin köp üyşen bolsa, şolarıñ yanında meni urup, saygılap aylaberiñ! - diydi. “Onı nâme üçin uryasınız?!” diyseler, “Bu biziñ aydanımızı edyä. Aydanımızı edyäni üçin uryas. Patışanıñ buyruğı şeyle” diyin! “Edyäniñiz hak” diyip, muña akıllı-başlı cogap beren gız bolsa, şonı sıpdırmañ! - diydi.

Etlet başlıklayın on-on baş adam bolup, Mıralınıñ arkasına birki yassığı küçenläp dañdılar-da, üstüne yırtık don, başına şıpırtma geydirdiler. Elini arkasına dañıp, atın önüne salıp, gamçı bilen saygılap uğradılar. Nirede gız-gelin köp üyşen bolsa, şolarıñ arasından urup geçdiler. Gız-gelinleriñ bir toparı olara soval berdiler:

- Adamlar, ona niçin böyle yapıp vuruyorsunuz?
- Bu bizim dediğimizi yapıyor, denileni yaptığı için vuruyoruz. Padişahın buyruğu böyle.

- Tövbe, estağfurullah! Şah delirmiştir. Denileni yapan kişiye de vururlar mı?! diye bunlar şaşırdılar.

Üç ay böyle yaparak dolandılar, akıllı bulunmadı. Vakit ise dördüncü aya geldi. “Şah elbise vereceğini söylüyor” diyerek kızları gelinleri bir yere toplayarak Mıralı’yı bunların ortasından vurarak iterek geçirdiler. O zaman da çıkmadı. Yine dolaşıverdiler. Vakit şimdi yedinci aya geldi. Halk arasından daha kenarda, bir dağın eteğinde bir iki tane çadırın arka tarafından büyük yol geçermiş. Bu yolda Mıralı’yı kamçılıyarak gidiyorlardı. Bir gelin yolun kenarında ekmek yapıyordu, bir kız ise ona ekmeği yaparak dikeçle dürterek verip duruyordu. Bunların dengine geldiklerinde, az önceki ekmek yapıp duran gelin:

- O garibe niçin böyle vuruyorsunuz?! dedi.

Etlet ve diğerleri:

- Bu bizim dediğimizi yapıyor. Denileni yaptığı için vuruyoruz. Buna Padişahın buyruğu böyle, dediler.

“Denileni yapan kişiyi de döverler mi kız?!” diye, o da şaşırdı. Lakin gelinin yanındaki kız oturamadı:

- Şah doğru buyurmuştur. Padişah akıllıymış. Ona yapacağı işi kendinden bilene kadar vurun! Kendi bilip yapsın, ne zamana kadar kendi söyleyerek yaptıracak, o hakikaten başa gelen büyük belaymış, dedi.

Etlet de tutun tutun da yine bir söz katarak görelim!, öyle yaptılar.

Etlet:

- Ey kız, vursam da vurmasam da bu bizim kendi suçlumuz! Fakat arkanızdaki evin bacası eğriymiş, dedi.

Bu kız o anda bilgiççe gözünü kaçırmış. Etlet’in de bu sözü kendine kaktıdığını anlayan kız hemen:

- Bacası eğri olsa bile dumanı doğru çıkar, der.

DEVAMI GELECEK SAYIDA

- Adamlar, onu nâme için beydip uryasınız?

- Bu biziñ aydanımızı edyâr, aydılanı edeni için uryas. Patişaniñ buyruğı şeyle.

- Toba, estağpırralla! Şa dâlırâpdır. Aydılanı edyân adamı-da bir urarlarmı?! - diyip, bular geñirğendiler.

Üç aylap şeydip aylandılar, akıldar tapılmadı. Vagt bolsa dördüncü aya ser urdı. “Şa halat-serpay bercek diyyä” diyip, gız-gelinleri bir yere toplap, Mıralını buların ortasından urup-yencip geçdiler. Onda-da çıkmadı. Yene aylanıberdiler. Vagt indi yedinci aya ser urdı. İl arasından çetrâkde, bir dağın eteğinde birki sanı öyliniñ gayra tarapından ulı yol ötyân eken. Şu yol bilen Mıralını saygılap baryardılar. Bir gelin-ä yoluñ yakasında nan yapıp dur, bir gız bolsa oña nanı yasap, tikeç bilen dürtüp berip otur. Şoların deñine gelenlerinde, yankıñan yapıp duran gelin:

- O bendâni nâme için beyle uryasınız?! - diydi.

Etlet dağı:

- Bu biziñ aydanımızı edyâ. Aydılanı edeni için uryas. Muña patişaniñ buyruğı şeyle - diydiler.

“Aydılanı edyân adamınam uryalar gız?!” diyip, bu hem geñirğendi. Gelniñ yanındaki gız velin, oturabilmedi:

- Şa doğru buyrupdır. Patişa akıldar eken. Onı tã etcek işini özünden bilip edyânçã uruñ! Özi bilip etsin, niçesar aydıp etdircek, ol-a tüys bir başa gelen tovkı, musallat eken - diydi.

Etlet dağı saklan-da-saklan, yine bir söz gatıp görelî! - bolşuberdiler.

Etlet:

- A gız, ursağam, urmasağam bu bizim öz günäkârimiz! Yöne añrınızdaki öyüñ velin, tüynüği gışğrak eken - diydi.

Bu gız şol pursatda bilgeşleyin gözünü çaşardan eken. Etlediñem bu sözi özüne kaktırıp aydandığına düşünip oturan gız bada-bat:

- Tüynüği gışğam bolsa, tüssesi düz çıkıyandır - diyyâr.